

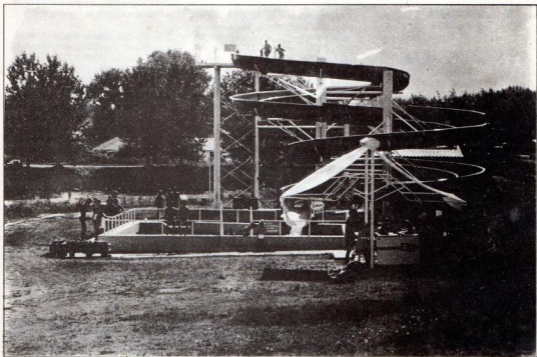
BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és környezetvédő lap

1992. augusztus

III. évfolyam 8. (31) szám

Ára: 18,40

NOSZTALGIA KUTAK BAJÁN

Vidéki útjaim során nem egyszer találkoztam érdekes elmesélésekkel az adott településre vonatkozóan, melyet rendszerint a már „mindent megélt” idős atyafi szokott feleleveníteni.

Hegyvidéki elszigetelt falvak esetében gyakoriak azok az „igazmondások” mi-

szert valamelyik erdővel borított völgyben valamikor nem is olyan régen igazi tündérek laktak. Távozásuk okozói majdnem minden esetben a megrontó szellemek voltak. A történet gyakran ismétlődik kisebb-nagyobb eltéréssel fűszerezve.

Hasonló dolgok jutnak eszembe, amikor a városukat igazán nagyon szerető idősebb és kevésbé idős bajai polgárok a szeszgyár előtti téren lévő „Kétszövd” valamint a Gránátos utcai (volt Folyaméraktanya) „Baka” kút vizéről beszélnek elismerően.

Az egyik vizétől már számtalan ember gyógyult meg kezelhetetlennek vélt betegségből, a másik kút vizében sokkal hamarabb és jobbjúdon fő meg a bab.

Talán nem sértünk meg senkit, ha közelebbről megpróbáljuk feltárni a kutak „titkait”, de ez alkalommal szakmai szempontok figyelembevételével. A rész-

letek ismertetése előtt talán érdemes megjegyezni, hogy az említett kutak vízének jótékony hatása bizonyos esetekben nem vonható kétségbe.

A szóban forgó két kútra vonatkozóan viszonylag kevés megbízható adattal rendelkezünk.

Azt tudjuk azonban, hogy a „Kétszövd” kút 1927-ben épült és talpmélysége – 420 m. Már építéskor sem számított bővízőnek, mivel mindössze 150 l/p volt a hozama, igaz +4,0 m-es nyugalmi vízszinttel. A víz hőmérséklete építéskor és jelenleg is 25 C körüli. Ez a víz minden valószínűség szerint az 50–60 m-es szinttől található pleisztocén kori kavicsrétegből, valamint a 350–400 mélységben lévő felső pannon homokokból származik.

A kút vízének minőségével kapcsolatosan a következőket jegyezzük meg az 1990. évi vizsgálati eredmények (A víz-

kémiai elemzéseket az Alsó-Duna-völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség mérőközpontjában végezték el.) alapján:

víz- hőmérséklet: 25 °C	Kalcium ion: 42mg/l
pH: 7,25	magnézium ion: 39mg/l
el. vezető- képesség: 1500 µS	nátrium ion: 360mg/l
össz.	
keménység: 15 nk	kálium ion: 13mg/l
vas: 0,8 mg/l	klorid ion: 150 mg/l
ammónium ion: 7,4 mg/l	szulfát ion: 8 mg/l
nitrát ion: 0,8 mg/l	hidrogén- karbonát ion: 1050 mg/l

A kút vize semleges kémhatású, litemként kb. 1 gramm ásványi anyagot tartalmaz a fenti táblázat szerinti megoszlásban.

A „Baka kút” talpmélysége 520 m és 1929-ben épült. Ennek a kútnak is szerezni a vízhozama, mindössze 200l/p, a kifolyó víz hőmérséklete 22 °C. Ez a vízmennyiség a 196–223 m közötti beszűrődött szintjáról kerül a felszínre. Minden valóságosság szerint a nosztalgia szüleménye az a szóbeszéd, miszerint a kút csövésze vörösfenyőből (*Larix decidua*) készült volna. A rendelkezésünkre álló adatok nem ezt igazolják és a kúró (lát-ható) csőrészek sem utalnak erre.

A kút vizének jellemzése a vegyelemzési adatok alapján:

víz- hőmérséklet: 22 C	kalcium: 120 mg/l
pH: 7,4	magnézium 100 mg/l
el. vezető- képesség: 2500 µS	nátrium: 600 mg/l
össz.	
keménység: 40 nk	kálium ion: 332 mg/l
vas: 0,3 mg/l	klorid ion: 220 mg/l
ammónium ion: 7,4 mg/l	szulfát ion: 9 mg/l
nitrát ion: 0,6 mg/l	hidrogén- karbonát ion: 1900 mg/l

Szintén semleges kémhatású víz, de ásványi anyag tartalma mintegy kétszerese a „Kétsövény” kút vizének

Az ammónium ion mennyisége mindkét kútnál jóval fölülte van a kívánatos határértéknek (2 mg/l). Ez a viszonylag magas ammóniumtartalom minden bizonnyal nem friss keletű szennyezésre utal, hanem valószínűleg régmúlt időkből származó, növényi vagy állati eredetű szerves anyagok bomlásterméke, hiszen mélyfúrású kutakról van szó.

Megismerve a két „Öregkút” fontosabb adatait, célszerű lenne egy kis magyarázó tábla elhelyezése a „Kétsövény” kútnál, a Baka kút pedig megérdemelne egy kis karbantartást, főleg a környezetét illetően.

Péter Balázs
geológus
Környezetvédelmi Felügyelőség

LUDWIGSBURG

Amióta a TEMPUS oktatási program keretében három főiskola szerződéses kapcsolata került, egyre többen utaznak Ludwigsburgba, ebbe a kellemes hangulatú szep német városba.

Érdekes lehet – a kedves olvasó számára – megismerni a várost, annak rövid történetét.

Ludwigsburg nem úgy települt mint általában a német városok, hogy egy középkori városrész köré épült fel, hanem Eberhard Ludwig (1676–1733) württembergi herceg elképzelése alapján.

Ő egy vadászkastélyt tervezett erre a helyre, elsősorban nyári tartózkodásra. Ebből az 1709 május 7-én kezdődött „kis” építkezésből nőtt ki 30 év alatt Németország ma is fennálló legnagyobb barokk kastélya a maga 452 helyiséggel. Ahogy az építkezés haladt előre, a hercegnek az a gondolata támadt, hogy az építkezést ki kellene terjeszteni és egy kis várossá bővíteni. A gondolatot tett is követte olyannyira, hogy 1718. szeptember 3-án Ludwigsburgot várossá nyilvánították és megkapta a városi pecsétet is.

Ma is megvannak a szép egyenesre tervezett utcák, az árnyas fákkal szegélyezett sétautak. Ezekhez járultak a későbbiek folyamán a laktanyák, mert Karl Alexander herceg 1736-ban katonai várossá tette Ludwigsburgot.

A város szíve a piactér a két szép barokk templommal és mögötte a csodálatos barokk kastély egy hatalmas park kö-

zépén. A piactérről Heuss egykori köztársasági elnök így nyilatkozott: „Württemberg legbüszkébb tere”.

A hercegi székhely után 1806-ban királyi székhellyé lett a város. De mindezen túl a 18. század közepétől egyik központja az európai zenei és művészeti életnek. Operájában megfordult a 7 és fél éves Mózart (1763) és Napóleon (1805) is.

Németország számos kiváló személyisége született, vagy élt ebben a városban. Itt tanult Schiller (1767–1773), majd később itt dolgozott is (1793–94). Többek között a „Wallenstein” írta itt. A templom orgonistája volt a szerencsésen sorsú Schraub. Itt született David Friedrich Strauss teológus, a lírikus Eduárd Mörke. Carl Maria von Weber is élt egy ideig a városban. De itt született Schumacher a gyermek és ifjúsági irodalom jeles művelője és August Lämmle költő is.

Jeles személyisége a városnak Pfitzer, a hatalmas gyógyszergyár alapítója, de itt nevelkedett a Nobel-díjas (1988) Harmut Michel kémikus is.

Ma Ludwigsburg egy lüktető, a világra nyitott város.

Stuttgart rendkívüli közelsége ellenére közel 50 nagyobb üzem és közel 2200 kis és nagykereskedés található a városban.

Jelegzetesen iskolaváros is. Pedagógiai Főiskolájával, Pénzügyi szakiskolájával és több közép és elemi iskolájával. Az 1978-ban megnyitott gyógyfürdője pe-

dig lehetővé tette, hogy a gyógyulni vágyók is felkereshessék.

A kulturális életére sokat adó város közepén a „Fórum” egy korszerű, minden igényt kielégítő háromszáz fős többszemes kultúrközpont. Híresek a ludwigsburgi „kastélyjátékok” is.

Érdekes megállni és megcsodálni a kézzel festett ma már világhírd porcelánit is.

De maga a kastély is helyet ad különféle kulturális és egyéb megmozdulásoknak, kiállításoknak. Különösen a 300.000 m² területű „Virágzó barok” vonzhatja a látogatókat.

Mindez egy kicsit azt látszik igazolni, hogy ha egy város élni akar és tud, ebben más város közelsége alig-alig tudja befolyásolni, hiszen Stuttgart innét mindössze 28 km!

R.A.

ORSZÁGOS BIOLÓGUSNAPOK BAJÁN

A városunkban szervezett tudományos programok új színfoltjaként augusztus 17–19. között Országos Biológus Napokat rendeznek Baján. A biológia egyes részterületeinek művelői már eddig is szívesen szervezték üléseiket, konferenciáikat városunkban.

Különösen szép hagyománya van a kétévenkénti „Dél-Magyarországi Hidrobiológus Napok”-nak, hiszen már közel 20 éve mindig Baja ad otthont ennek a rendezvénynek.

A 35. Országos Biológus Napok házigazdája, bajai főszervezője Mezei Dr. Kóspasz Mária, a III. Béla Gimnázium biológiai tanára. Tőle tudtuk meg az alábbiakat.

„Az újraelődő Magyar Természettudományi Társulat (alapítva: 1841) rendezvényére mintegy 150 vendéget várunk. A tudományos programban két teljesen különböző témakör szerepel, az első napi ülészek hidrobiológiai tárgyú, a harmadik napon pedig a molekuláris genetikai területéről hangzik el két rendkívül izgalmas előadás.

A hidrobiológiai ülészekon elsősorban a Duna és az ártér élőlényeiről, életkörülményeiről lesz szó. Ez a témakör jó alkalmat nyújt a helyi szakemberek szerepléséhez, sőt, a kínálózkodó lehetőséget arra is felhasználjuk, hogy a középiskolás tanulmányi versenyeken díjazott bajai pályaművek – amelyek szintén az ártérhez kötődnek – röviden bemutatásra kerüljenek. A molekuláris genetikai ülészek pedig főleg a Szegedi Biológiai Központban folyó genetikai kutatásokról kíván reprezentatív válogatást adni.

A két előadói ülészek közötti kirándulási napon a Gemenci Tájvédelmi Körzet bemutatására kerül sor. További kiegészítő programként igényes kulturális eseményeket szerveztünk a konferencia idejére. Így sor kerül kitűnő zeneszerző és előadóművész Binder Károly zongoraestjére a kis színház templomban, a „Labor Galériában” (az Alsó-Duna-völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség mérőközpontjában) pedig Richter Ilona Szegeden előadóművész „Művészet a tudomány szolgálatában” c. kiállítására.

Ugyancsak a laboratórium ad otthont

Dr. Richnovszky Andor csiga- és kagyló kiállításának is.

Az előadások színhelye a Pártok Házának (Árpád tér 1.) előadóterme lesz. Bajai érdeklődőket is szívesen várunk!

Tájékoztatóul az Országos Biológus Napok bajai programja:

1992. augusztus 17-én, hétfőn 13.30-tól

Megnyitó és üdvözlő beszédek
Dr. Kóhegyi Mihály (Baja): Baja város rövid története

Dr. Berce Árpád (Budapest): Szemléletváltás szükségessége vizeink hidrobiológiai értékelésében.

Schmidt Antal (Baja): A Duna fitoplanktonja.

Dr. Tóth János (Göd): A Középf-Duna medence vízgyűjtői, mint a halak élőhelye.

Dr. Richnovszky Andor (Baja): Az ártéri csigafauna változásai.

Dr. Ivó Mária (Baja): A paksi atomerőmű környezeti hatásai.

Dr. Móczár László: A kiállítások megnyitása

Richter Ilona grafikusművész munkásságának méltatása
Binder Károly zeneszerző, előadóművész zongoraestje 19 órakor a kis színház templomban (Batthyány u.)

1992. augusztus 18-án, kedden 8.30-tól

Dr. Vajtai István (Baja): Pörbolyi hangulat (diavetítés)

Szabó Judit (Baja, a III. Béla Gimnázium tanulója): Szigetek születése a Dunán.

Agócs Gábor (a III. Béla Gimnázium tanulója): Fekete golyók Gemencben.

Hegedűs Ivetta (a III. Béla Gimnázium tanulója): Észak-Amerikai flóraellemek a Gemencben.

1992. augusztus 19-én 8.00 órától

Dr. Duda Ernő (Szeged): Tumorsejtek szelektív pusztítása.

Dr. Fehér Attila (Szeged): Genetikai manipulált növények.

Dr. Györgyey János (Szeged): Molekuláris változások a növényi sejtdifferenciálódás folyamán.

Dr. Györgypál Zoltán (Szeged): Molekuláris sejtnyagcserre szimbiózisban élő növények és baktériumok között.

Dr. Kiss György Botond (Szeged): Génmérőpezés molekuláris markerekkel.
Dr. Szabad János (Szeged): Az anyai eredetű géntermékek hatása az utódok fejlődésére.

Dr. Orosz László (Gödöllő): A szabályozó fehérje és a DNS specifikus illeszkedése.

Schmidt Antal

ÚJVÁROSI UTCABÁL

augusztus 20-án, csütörtökön.

Az Újvárosi Általános Művelődési Központ szervezésében a következő programok kerülnek megrendezésre:

15 órától:

KIÁLLÍTÁSMEGNYITÓ

A Kínai Népköztársaság Nagykövetségének közreműködésével

LAJK- ÉS BATIK MUNKÁK

Helye: Újvárosi ÁMK Iskola galériája

16 órától:

JÁTSZÓHÁZI FOGLALKOZÁSOK
GYERMEKEKNEK

Helye: Kodály Z. utca

Egyéni szabadidő SAKKVERSENY

felöltés és ifjúsági korosztály számára

Helye: ÁMK belső parkja

17,30 órától:

A SZEKSZÁRDI HOLLÓ EGYÜTTES
ZENÉS GYERMEKMŰSORA

18,30 órától:

az Odeon Színház:

VÁSÁRI KOMÉDIA című előadása

19,30 órától:

a Bácska Banda MAGYAR NÉPZENEI
MŰSORA

20,30 órától:

A PÉCSI SZÉLKIALTÓ EGYÜTTES
BUKFENC című előadása

(magyar költők műveinek szatirikus, humoros megzenésítéséi)

Valamennyi műsor helye: Kodály Z. utca, színház

22 órától:

NOSSZTALGIA TÁNCST

Helye: ÁMK belső parkja

MOSTANSÁG SOKAT VITATKOZNAK A PIAC HELYZETÉRŐL. ADALÉK A POLÉMIAHOZ, A MÚLTBÓL: – ŐSEINKNEK A FŐTÉREN SEM VOLT „UNDI” A PIACI FORGATAG.

SZURCSIK JÁNOS KIÁLLÍTÁSA

(Türr István Múzeum június 26-tól szeptember 13-ig)

Szurcsik János tárlatáról lehet szépeket mondani, amelyek igazak is, olyan ritkán örvendeztetjük meg a művészt, hogy szavakkal is kifejezzük tetszésünket. Nem mintha nem ez lenne a véleményünk, de a furcsa gatlás, ami bennünk van, többnyire visszatart, hogy kimondjuk: Szurcsik János egy nagy művész, hogy óriási tehetséggel nagy műveket festett. Bár festőisége kiteljesedett, további festői pályája ezután is még nagyon sok meglepetéssel fog szolgálni, úgy érzem!

Klasszikus múzeumi festő Szurcsik János, mert súlyos mondanivalót és tartalmat hordozó képei leginkább a múzeumokban hivatottak sokaknak hírdetni eszméit. Bár magányjűtők éppen mélyértelmű és nagy jelentőségű eszmeisé-

ge miatt gyűjtik képeit és élnek velük. Pedig nem adják könnyen magukat a nézőnek, mégis nem lehet elszakadni egyszerűen tőlük. Egy szempillantással nem befogadhatók, ez a nagyszerű bennük, de minél többet lehetünk velük együtt, annál közelebb kerülünk hozzájuk és érezzük át mélyebben a kompozíciós rendbe foglalt, tiszta, egyenes beszéddel felérő képeket.

Gondoljunk csak Szurcsik képeire, munkásságára. Neve hallatán jut-e eszünkbe egy-egy műve és melyik az, ami rögtön megjelenik gondolatunk képernyőjén? Mert megjelenik valamelyik! És ez csak kiemelkedő művészek munkásságának sajátossága!

Szenvedélyesen expresszív művész. Szükszavúan, tömbnehéz súlyossággal

erőteljes kompozíciókban festi meg mondanivalóját.

Művei monumentálisak, kisméretű képei is ezt érzékeltetik.

A hétköznapok munkái, minden aprónak tűnő mozzanat meghleti ugyanúgy, mint a nagy történelmi sorsfordulók. Lelki érzékenységét tükrözik képei, véleménye van és művein nagy erővel ki is mondja. Művészete úgy politikus, ami minden korban érvényes: az emberről és munkájáról, szenvedéseiről meg ritka ünnepeiről szólnak képei. A realista alaphangú, figurális művészet örökérvényű nyelvén tud mindig újat mondani, mint a költő a már százszor megénekelte tájakról, emberekről, sziklaszilárd jellemekről, munkában cserzett életutakról és esendő öregekről. A vihar, a tűz, a természet, vagy társadalmi viharokban edzett alakjai, akiket ábrázol, hangulatteremtő erejű alkotásain, többnyire szegények, tragikus életútú bírók, de tartásuk, becsületük töretlen. Jelképtértékű alakjai, a parasztemberek és asszonyok, kis gyerekei, templomi képekké válhatnak, Madon-

nává, a biblia szentjeivé vagy görög sorsdrámák hőseivé emelkedhetnek.

Szurcsik festészetét összenőtő a vidéki élettel, hiszen benne élt. – Bajai környékén, Hercegszántón született, – és ha manapság Pesten él is, gyakorta érzi szükségét, hogy a falu, a tanya világlától ne szakadjon el, vissza-vissza kell térnie oda, régi élmények, új élmények kerülnek művein felidőzősra. Mintha eposzt, ódát, vagy lírai költeményt festene, átéltén, megéltén, szeretőilejesen. Ha vissza is tér a közelemből, gyerekkorát idéző műveivel áldozva a témának, ezek az emlékek nemcsak az ő emlékei, élményei. Képes arra, mint a nagy tehetségek, hogy ezekkel nekünk is élményképeinket hívja elő, felragyogtatva a bármily szomorú, tragikus mozzanatokat is.

Értékrendje = erkölcsi rendje is. Képein ennek ad hangot. Tragikus, fenséges, de nem kilátástalan szomoszúságúak művei. Átzeng képein derűs életfilozófiája is. Aki ismeri a művészt, érezheti, hogy a hármónája mindig együtt él képein személyiségével. Lendületes képei mozgalmasságukkal, érteljes kompozícióikkal sokrétűek, többükön pedig a mély nyugalom uralkodik, a hallgatás csendje. Eleganciaja nagyvonalúsággal párosul. Romantikus lelkületű képei szigorú stíluszavússággal építettek. Színvilága robbanásig feszülő, de lírai finomsággal színekké építi azon képeit, ahol ezt igényli mondanivalója.

Nem mondtam el mindent Szurcsik Jánosról, hogy a 40-es évek végén Rudnai

mesterről meg Mikli Ferencnél tanult Baján, majd a budapesti Képzőművészeti Főiskolán, Fényi és Domanovszky volt a mestere. Hatásukat festői céliküzdésében, képi kifejezésmódjában nem érzem. Nem mondtam el, hogy a nagyméretű fal-képeketől a gobelinig, foglalkozik sok mindennel. Rajzol, folytat pedagógiai munkásságot és fest. Nem soroltam fel kitüntetéseit, díjait, sem a világot gazdagító utazásait. Kiállításairól, amelyek igen előkelő helyeken voltak, sem ejtettem szó. De ezek mind-mind itt vannak, áténygölve képekké!

További hosszú, sikeres és boldog festőipályát kívánok Szurcsik Jánosnak!

Kratochvíl Mimi

VASKÚT ÜNNEPELT

Pünkösdkor ünnepelte Vaskút a németek betelepítésének 250. évfordulóját.

Hosszú és igencsak költséges előkészületek közben ünnepelőbe öltöztek az utcák, a terek, a házak, a temető a kálvária stációi és kápolnája, de az emberek is.

Június 6-án délelőtt a Polgármesteri Hivatalban Dr. Vámos Ferenc polgármester bensőséges ünnepség keretében aláírta Mutlangen és Türkheim polgármesterével, Peter Seyfrieddel és Anton Steinerrel a testvérdírosi kapcsolatokról szóló magyar – német nyelvű okmányokat. Német részről azzal a hasznos intellemmel, hogy a kapcsolat „a barátság nemcsak ajándék, hanem feladat és kötelesség is.” Magyarázi Sándor plébános megszentelte az aláírt okmányokat és áldását adta a „kettős házasságra”. Majd német népdalok és a magyar himnusz hangzott el.

Vaskúton aznap délután ért csak véget a II. világháború. 213 hősi halott, akik 1945-ig életüket adták a hazáért, végleg hazakerültek. 47 év után először állhatnak nekik emlékművet a Polgármesteri Hivatal előtt kis kertben. Unokák és dédunokák gyertyákkal és imával hőldögték a halottak előtt, de Vaskút község vezetőit és a honvédség is lerakta virágjait, koszorúit az emlékmű előtt.

Emlékeztetés esemény, amely politikai síkon is figyelmet kellett. Magyar honvédek Bajáról, verték a díszmenetet az emlékmű előtt és magasrangú katonatisztek foglaltak helyet a díszvendégek sorában. Egy ezredes mondott ünnepi beszédet és megható szavakkal változta őseink dicsőséges hősiességét, amelyről a leigázott nép a szállíni diktatúra alatt nem szólhatott. A kegyetlen korszaknak, amikor embereket elhurcoltak, jogfosztották tettek, csak azért mert németek, székelynek születtek, nem szabad megismétlődnie. Ezeknek a sorscsapások-

nak, szenvedéseknek a következő ezer évre elegendőnek kell lenniük.

Június 7-én Dr. Dankó László kalocsa érsek képviselőiben Kühner János kanonok-plébános német nyelvű misét celebrált a községháza előtti téren, amelyen sok száz türkheimi, mutlangeni német vendég és a vaskúti németek részt vettek.

A mise után az egyház képviselője és a három polgármester leleplezte a németek 250 évvel ezelőtti betelepítésének impozáns márvány elméktábláját.

Dr. Schwam Pál, Vaskút szülője, német nyelvű ünnepi beszéde előtt a vaskúti képviselőtestület képviselője felolvasta Dr. Habsburg Ottó, a Páneurópai Unió elnöke, Göncz Árpád, köztársasági elnöknek és mások üdvözlő levelét, és üdvözölte Aufricht Józsefet, a német követség első titkárát, a türkheimi és mutlangeni vendégeket, Theodor Zens című német konzult, az osztrák Landsmannschaft képviselőjében megjelent Helmut Kowarikot és Kurt Althubert.

Az ünnepi szónok - többek között - így beszélt Vaskút múltjáról és jelenéről:

„Földjünkkel és barátainkkal ma azt az időt ünnepejlük, amikor 250 évvel ezelőtti németek telepedtek le Vaskúton is. A mi vaskúti őseinket is behívhatt Magyarországra, hogy a 150 évig tartó török bódódság után hogy – mint a Baranyáiban és Tolnában, a Bánátság, és az ország más vidékein is, de itt Vaskúton is – egy virágzó kultúrát teremtsenek.

Kedves Vendégeink! Kérem, nézzétek meg ezt a szép községet, amely 1946 előtt még majdnem tiszta német település volt! Ezeket a szép, tágas házakat a széles utcákat a németek szorgalma és igyekezete építette fel! Járjátok be a Nagy utcát, a Kis utcát, a Rác utcát, a Veréb és Úrge utcát, a

Vendelin és a Szalmaköteg utcát, a Mohácsi sarkot, a Felső sort és a Köpönyegujjat, a Halott utcát és Kakasvárt! Ezekben az utcákban a németek fáradságtalan szorgalma és törekvése tükröződik vissza még ma is. (A szónok az utca neveket a vaskúti nyelvhasználatban sorolta fel – a németek tapsa közepette).

Német őseink egy jobb élet reményében hagyták el hazájukat, gyermekeik és unokáik jövőjét is biztosítani akarták. De az első nemzedék csak a halált találta meg, a második a nyomort, csak a harmadik nemzedéknek jutott osztályrészül a kenyér. Mérhettelen emberáldozattal dolgoztak éjjel-nappal, félték a betörő törököktől, a védőszök építése elcsigázta őket, ellenálltak a környék népei ellenséges magatartásának, sokfelé járvány tizedelte meg őket, a szokatlan forró éghajlat sokakat halálra győbört, terményeik lefegésekor és árvizek alkalmával az éhségtől támolygva megbetegedtek és meghaltak. Az otthonatlanság és az elhagyott háza, az otthon iránti honvágy is lelkileg tette őket tönkre. Csak a Jósitan a megmondhatta, hogy mennyit szenvedtek, míg a két kincstári lóval kapott földjüket megművelhették.

Feltételezem, hogy a türkheimi és mutlangi vendégeinket Vaskút múltja és jelene is érdekli.

Vaskút a Bácska legnagyobb és legszebb községei közé tartozik.

Egy 1406-ból származó oklevél említi meg először Bachkuta néven. A török idők (1526-1687) után az előzőtti és elhurcolt magyar lakosság helyébe itt szlávok telepedtek le.

1756. január 1-én – miután addig Bajához tartozott – önálló községgé vált.

1757-58-ban Vaskúton már néhány német családnév felmerült.

A német betelepülők többsége azonban csak 1760-ban érkezett a faluba. Gróf Grassalkovich ekkor írt alá Gödöllőn egy betelepítési egyezményt, ennek alapján sok német választotta lakhelyéül a Bácskát.

Az 1941-i hivatalos népszámlálás adatai szerint ekkor 4705 lakosa volt Vaskútnak, ebből 3840, a lakosság 82 %-a német volt.

A Potsdami Egyezmény alapján a magyar kormány már 1945. december 22-én rendeletet hozott a németek Németországba történő kitelepítéséről. Így 1946-47-ben három – vasúti marhavagon – szerelvényben 2385 embert telepítettek ki. (Hogy ezt ma már bánjuk, más kérdés!)

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy ezt a kitelepítést már a 30-as években a magyar népi írók és költők szellemiekben és elméletben előkészítették.

A német elűzésével Vaskút megszűnt német községgé lenni. De egydittal szétfeloldódtak gazdasági és kulturális értékei is.

Vaskút a magyar hazának

- 5 ügyvédet és jogászt,
- 30 papot és szerzetest,
- 43 középiskolai tanárt és tanítót,
- 7 óvodót,
- 34 közszolgálati alkalmazottat,
- 4 orvost,
- 2 állatorvost,
- 17 mérnököt,
- 5 gyógyszerészt,
- 1 festőt és
- 2 kórházi asszisztent adott.

Ma Vaskútnak kb. 4000 lakosa van, ebből 69 % magyar, 28 % német és 3 % délszláv.

A faluban ma majdnem minden utcának szilárd útburkolata és minden utcának rendes járdája és egészséges ivóvíze van.

Rövidesen felavatják az Öregek új Otthonát, ahol az idős emberek nemcsak étkezhetnek, hanem lakhatnak is.

Nagy gondja a falunak, hogy évről évre kevesebb gyermek születik, ezért a bölcsődét be kellett zárnunk.

A falunak sportsarnoka és tanuszodája van.

Az iskolában a német anyanyelvet is oktatják, de ott egy zenetagozat is működik és a számítástechnika oktatását is bevezették.

Megkezdték a teniszpálya építését.

Két hektáron parkot létesítettek a templom körül és az idő kikezdte templomtornyot lebontották és újjáépítették.

A falu az utóbbi időben 700 új telefonvonalat kapott.

Egyre több ember a magánvállalkozás-ban keresi boldogulását.

A nagyzüzenek felszámolásával sok ember munkanélkülivé vált, ezért dolgoznak sokan ma Németországban.

A Tsz részvénytársasággá alakult át.

Vaskút kultúráját számtalan könyv és tanulmány őrzi. Dr. Flach Pál közel 800 oldalas „Waskhut” című monográfiája és sok más munkája a falu múltját őrzi. A magam „Vaskút mesél és énekel” című könyvemben a település szokásait, meséit, énekeit, mondáit, röviden minden kulturális értékét rögzítettem a jövő számára.

A nyelvtudomány számára sokévi munkával két könyvemben örökítettem meg a vaskúti nyelvújítás teljes szokásleltét és nyelvtanát is.

Aznap délelben a szülői háznál felavattam kebelbarátomat, Dr. Flach Pál emléktábláját és méltattam széleskörű értékes munkásságát. A római katolikus egyház nevében Nagyházi Sándor plébános szentelte meg az emléktáblát.

A nagyszámú közönséget az ünnepély előtt és után a vaskúti fúvószerekar szórakoztatta.

Délután a művelődési ház előtti téren óvodai, általános iskolai, vaskúti és vidéki felnőtt csoportok mutatták be a nagyszámú nézőközönségnek tudásukat német és magyar nyelvű versben, énekekben és színes népitáncokkal. Ez a jól előkészített műsor volt a kétnapos ünnepség méltó befejezése.

Schwalm

BAJAI ARCKÉP CSARNOK

DR. BERNHART SÁNDOR

Ősinek nemzedéke azok sorában foglalt helyet, akik Baját felvirágoztatták.

Apai ágon elődei 1780 körül települtek Németoszágból városunkba. Az ide települt családi és kézműves volt. Apai nagyapjának, Bernhart Ernőnek, és nagyanyjának Sámuel Anna Borbálynak egyik gyermeke volt édesapja Bernhart Ernő (1862–1944). Apja kereskedőiskolát végzett 1875-ben. Előbb kereskedő lett, majd 1882-ben a bajai takarékpénztár szolgálatába lépett, ahol 49 évig dolgozott, és 1931-ben igazgató-főkönyvelőként ment nyugdíjba. Választott tagja volt a törvényhatósági bizottságnak, ügyesen rajzolt, hegedült és zongorázott. A sportban a vívást szerette.

Anyai ágon családi ősei szudétánémet származásúak. Az észak-csehországi Wartenbergben született dédapja, ahol háza és jelentős földbirtoka volt. A szabadságharc idején egyik fia, daliás természetű Schütz Antal bevonult katonának, és végigkatonáskodta a háborút. A negyvennyolcas zászlók lehanyatlása után – amikor már hazafelé tartott – elfogták és büntetésül tíz évet kellett a csendőrségnél szolgálnia. Amikor nagyapja ezt az időt is leelőzte, állami alkalmazást kapott, útmester lett. Feleségül vette a magyar eredetű Lerner Aloisát, akinek fivére bajai kereskedő volt. Nagyanyja fiatalon meghalt. Ebből a házasságból jött világra édesanyja, Schütz Anna is.

Dr. Bernhart Sándor Baján született 1889. május 5-én, a Deszkás utca 22. számú Schleicher-féle házban. Mára ez a szép, barokk stílusú műemlék a 21. számú ház kapta.

Két testvére volt. Huga Anna, akit Dr. Florián Géza ügyvéd vett feleségül, és fiatalabb fivére Ernő, akiből gyógyszerész lett.

Apai nagyszülei a Haynald utca 29. szám alatt laktak (ma Tánácsis utca). Ezt a házat nagybátyja Dr. Bernhart János városi tisztú főorvos örökölte, lakott benne. 1889-ben ugyanezen utca 32. szám alatt új házat kezdett építtetni. Amikor elkészült, apja megvette testvérétől a régi, 1780-ban épült copf stílusú házat. Oda költöztek a Deszkás utcai szülőházból.

Édesapja tanító, nemcsak írni és olvasni, hanem rajzolni is hegedődni is. Később egy öreg német hegedőtanító oktatta. Rajzolás és zenei tehetségét apjától örökölte. A német nyelvet is elég jól beszélte. Édesanyjának – aki tökéletesen beszélt, írt magyarul – anyanyelve a német volt, és gyermekkorától kezdve más lehetőséget is biztosítottak szülei a nyelvyakorlásra.

Első elemibe nem járt, a tananyagból magánvizgát tett. Az 1895/1896-os tanévben kezdte el a második osztályt a belvárosi fiúiskolában.

Az 1898/1899-es tanévben került a bajai ciszterci főgimnázium népes (53 fős) első osztályába. Ennek az iskolának nagy jelentősége volt szellemi és fizikai fejlődésében. Előmenetele az alsó osztályban általában jó, közepes. A negyedikben jeles lett. 1912-ben apja megrendelte a „Magyar Remekírók” 55 kötetes könyvsorozatot, majd Shakespeare színpadi műveinek 6 kötetét. Eutól kezdve idejének jelentős részét olvasással töltötte. Mindinkább a zene, az irodalom, továbbá a filozófia és a művészettörténet kezdte érdekelni, megszünt jeles tanuló lenni.

Gimnazistaként már egy kiváló zenepedagógustól tanult hegedőlni. Az iskola haladó zeneiskolásaiból alakított zenekarnak tagja volt elsős korától kezdve, előbb második, majd elsőhegedősként. Ötödikes volt, amikor először szerepelt szólistaként. Egy ünnepélyen Beriot koncertet játszott, zongorakísérettel. Hatodikba járt, amikor vezérhegedűse lett az együttesnek, zenei előklődését kiszombori rokon nyarálsai jeletősen tágtolták, a zenekedvelő családtól újabb impulzusokat kapott. Amikor befejezte középiskolai tanulmányait, a zenében tanúsított szorgalmáért egy adományozó 10 koronás aranyát ítélte meg számára az iskola.

Irodalmi érdeklődését tanára kiterjesztette a világirodalom területére is. A tor-

naórákon leginkább az erőgyakorlatokban jeleskedett, vívókurzusokon vett részt és fejlesztette úszási tudását.

Érettségi előtt elintézte könyvei, amelyeket kamasszos nyelteségből nem hordott haza. Otthon nem tanult, csak a tanítás kezdete előtt mondatra fel egy osztálytársával az aznapi leckéket, és az órák előtt szünetekben, valamint egyes órákon készült. Osztálya legjobb tanulója segítette felkészülését. 1909. júniusában jól éretti bizonyítványt kapott. Másnap reggelről élehetet azon szabadságjogával, amelyeket eddig nem volt tandócs gyakorolni, hogy gondatlan ifjoncként, cigarettázva, sétapálcával a kezében sétálhatott a korzón, még a kávéházba is beülhetett. A tizenhárom érettségiző közül – annyire lepadt az osztálylétszám – azonban mindenki tudta, hogy milyen pályára lép, csak ő volt bizonytalan. Muzsikusk szeretett volna lenni. Nem szóliista, csak kamarazenesz. Apja hallani sem akart erről. Nem helyezkedett zsebbe akaratával, nehéz szívvel beletördött abba, hogy jogi tanulmányokat folytasson.

Édesanyja hugánál, Csehországban nyaralt az aranyifjú egy hónapig, majd beiratkozott a budapesti egyetem jogi fakultására. Gyakorként a Magyar Takarékpénztárak központi jelzőlogbanki osztályán tevékenykedett és a Szent Imre Kollégiumban kapott ellátást. 1906/1907-ben hallgatja az első félévet, majd 1907-ben átiratkozott a bölcsészkarra. Aztán ugyanezen év szeptemberében ismét vissza a jogira. 1908-ban teszi le első alapvizgátját. Tanulmányait 1910-től Kolozsvárott folytatta és fejezte be.

1913. október 29-én a budapesti ügyvédi vizsgálobizottság előtt ügyvédi vizsgát tett és ügyvédi oklevelet kapott. Huszonegy évesen állítólag ő volt az ország akkori legfiatalabb ügyvédje.

Nem vonzódt el ehhez a pályához és elégedetlenséggel kezdett érezni hazája iránt. Német származású volt, részben német kultúrán is nevelkedett, felébredt benne egy ideig a német öntudat, az országból is el akart menni.

1914 januárjától a legnagyobb brassói ügyvédi irodában kezdett dolgozni. Ezt az állást volt egyetemi évfolyamtársa szerezte számára. Gadjája közben polgármester lett Brassóban. Itt gadjagította jogi tudását, kirándult, léten szét. Nagy élménye volt, hogy egy Németországból idejött pilótával itt repülhetett először életében. Társaságba ritkán járt, mert Hoffmann Edittel, egy kedves és okos

szász lánnyal töltötte legtöbbször szabad idejét, akivel németül társalgott.

Rövid bajai tartózkodás után Újvidéket helyezkedett el, Dr. Szentiványi Armin, bajai származású ügyvéd irodájában. Ide még apja ajánlotta, már régebben tervezgettek egy közös iroda létesítését. Nagy fizetést kapott, el sem tudta költeni. Sportolt és társasági életet élt, szerb fiatalokkal barátkozott, a világháború közbejöttéig.

A háború miatt – mivel Szentiványi felszámolta irodáját és katonaköteles korú is volt – hazajött Bajára. A vele nagyjából egykorú személyek már bevonultak, ezért önként jelentkezett azzal a céllal, hogy a Bécsben alakuló, egyetem végzett önkéntesek közé kerüljön, de Zomborban jobboldali légvéderve miatt alkalmatlannak minősítették, és a Wiener Akademišek Legion sem alakult meg.

Baján a városházon saját akaratából, fizetés nélküli önkéntes munkát vállalt, katonai szolgálatot teljesítők helyettesítésére. Közszolgálatával helyettesítette az aljegyzőt is. Elintézetlen ügyek garmada tornyosult előtte, de szabad idejében barátaival, Oltványi (Artinger Imrével), aki művészeti író, bankvezető és szerkesztő lett, s később magasabb beosztású közhivatali állásokat töltött be Dezső (Deutsch) Alajossal (a külföldön világhírnévű való karikatúrarázó művész), és Drescher Pállal, későbbi nevén Szentkúty Pállal (aki verseket ír és Goethét fordított) töltötte idejét, beszélgetéssel, vitakozással, muzsikálással és sportolással.

Jelenkezett újabb pótsorozásra. Brassói repülő élményeit nem felede, katonai repülő szeretett volna lenni, de technikai előképzettségének hiányában ide nem veték fel. A zombori 23-as gyalogezredhez kellett volna bevonulnia, de tüdőgyulladás kapott. Dr. Borbíró (Vojnits) Ferenc polgármester felgyógyulása után felmentette, hogy a közben elhalálozott városi számvevő helyére kerülhessen 1917. november 2-án. Munkáorához nem adtak segítséget, takaríthatta Augúás istállóját. Feldolgozta a hivatal kétévi hátralékát és elvégezethette sérültét is. 1917-ben ismét bevonult Zomborba, haterhes kiképzés után Szabadkára küldték tiszti iskolára, de 1917. szeptemberben hazatért, mert a polgármester tudta nélkül ismét felmentette, hogy feldolgozza a még hátramaradt restanciát.

Rádéró idejében ezvezt, barangolt az ártéri erdőkben, közreműködött liceális műsorokban a városban, a templomokban és másutt. Amikor Bajja 1918. november 13-án szerb megszállás alá került, polgárvédelmet szervezett, járőröztek a városban, a fosztogatások megakadályozására. Esküti a megszállóknak nem tett, nem akart szerb impérium alatt szolgálatot teljesíteni, lemondott állásáról 1918. december 17-én. Ezért nem nézték jó szemmel. Ezekben a nehéz időkben a

muzsikálás öröme segítette közérzetét elviselhetőbbé tenni. Egy időre francia katonák is tartózkodtak Baján. Zeneszerető örmagy ismerőse segítségével – aki részt vett a Bajai Ernő barátja lakásán rendezett házi muzsikáláson – 1919. március 10-én átszokott az Érseksánád hátrárban lévő demarkációs vonalon.

Budapesten a Menekültügyi Hivatalnál jelentkezett, és 1919. március 17-én a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye közfellelmezési hivatalának munkatársa lett. Amikor kiküldötték a tanácsköztársaságot, volt olyan reménye és terve – ezzel Szamuely népbiztoshoz is fordult –, hogy a megszállt területek visszaszerzésére szabadszapatokat szervezzenek. Nevezett meghalagatta, majd helyetteséhez utasította, végül nem foglalkozott ötletével.

Közfellelmezési tisztviselőként utazási engedéllyel Érseksánádra utazott, ott élt egy ideig szákkalal növesztve. Felhatalmazást kapott arra, hogy hajtsa végre a községben a direktóriumi és munkástandícs tagok megválasztását. Ezt úgy hajította végre, hogy a régiéket választották meg. Bajja keveredett, le akarták tartóztatni, Bajra szökött. Itt fogdába rakatta a szerb városparancsnok. Édesanyja egy zsolnai majolikavázát adományozott a rác pápa feleségének és másnap szabadon engedték. Szabadulása után lépett közszolgálatba.

Körül akart nézni Budapesten, de mire odaért pénzét a nemzeti hadserg rosszhrú vezetői elkobozták. Egy ideig kalandos foglalatosságot választott, csempészéssel biztosítást megélhetését. Ájtár Belgrádból Budapestre oda-vissza. Csempészett valutát, gabonát. Sőt, egy 1920. április 2-án kiállított bevásárló igazolvánnyal húst, és zsírt is, mert a határőrök pálinkával megvesztegethetőek voltak. Sikeres útjait azután abbahagyta, nem neki való tevékenység volt az. Biztosítási ügynökséget vállalt, de vidéki újjáról üzlekkötés nélkül tért vissza.

Beállt Dr. Glatz Erik ügyvédhez 1920. június 2-tól. Azután rövid ideig egykori újjvidéki főnökének, Dr. Szentiványinak is társa lett Váci utcai irodájában. Ajánlata társult vele, de reményei nem valósultak meg, ezért békében elváltak, barátok maradtak. Dr. Glatz társult 1921. júniusától. Kisebb operáción is átesett, a Rókus kórházban, megműtötték orsóvérfürdülést.

Amíg Budapestben dolgozott, tartotta kapcsolatát Bajával, csonka Bács-Bodrog vármegye székhelyévé lett szállóvárossal. 1922. augusztus 22-én – a város megszállás alóli felszabadulásának első évfordulóján – tiszteletbeli főügyésszé nyilvánították.

A fővárosban a házasságkötés gondolata is foglalkoztatta. Első felesége, a még Brassóban megismert Hoffmann Edit (1888–1945) művészettörténész volt, aki a Szépművészeti Múzeum grafi-

kai osztályának vezetője lett. Ez a házasság rövid ideig tartott, nem illettek egymáshoz. 1926. június 30-án kötött házasságot Budapestén Zigány Klára testneveléstanárral. (Budapest, 1898 szeptember 9. – New York, 1984. szeptember 8.) Ez a házasság kétséget kizáróan élethosszigan tartó, boldog házasság lett.

1926. augusztusában visszatelepedett Bajára. Három évig folytatott ügyvédi gyakorlatot. Felesége 1937-ig tanított a kereskedelmi leányiskolában. 1929-ben a törvényhatósági bizottság bizalmi nyilatkozatával meghívta városi ügyésznek. Amikor általános tisztújítás került sor, hor-conours (versenyen kívül) egyhangúan életfogytiglani időre tiszti főügyésszé választották.

1936-ban közigazgatási továbbképzés tanfolyamon vett részt, amelyről értekezést készített. Megfogalmazta benne saját közigazgatási elképzeléseit is, amivel elismerést szerzett. Ebből csak egy mondatát idézzük: „A legjobb tehetség szerint, a legnagyobb hatékonysággal dolgozni”.

Dr. Borbíró Ferenc polgármester nyugdíjazása után, 1937. október 9-én választották meg polgármesternek. Két jelölt volt, Dr. Puskás Dezső polgármesterhelyettes és Dr. Bernhart Sándor tiszti főügyész. Puskás 44, Bernhart 77 szavazatot kapott. Székfoglaló beszédében fejtegette ki álláspontját hazafias és vallási kérdésekben és felvázolta városfejlesztési programját. Igen nehéz időkben vette át a város vezetését. 1942-ben, majd egy évig főispáni teendőket is ellátott. Működésének legnehezebb korszaka 1944. március 19-től kezdődött. Nem pártérdekeket, városérdekeket szolgált.

1944. október 19-én hagyta el a várost a front közeledtére, az akkori előírásokat betartva, de csak másnap reggel kelhetett át a Dunán. Ugyanezen a napon Dombóvárra ment, azután családijához Bakonyánára. Ott élt december 4-ig, majd Budapestben laktak a pesti oldalon, amíg az orosz csapatok január 16-án oda nem értek. Februárban vérfahos megbetegedett, majd március 16-án visszajött Bajára.

Itt igazolóbizottság elé állították, amely határozatával megfosztotta állásától. Igazoló nyilatkozatot írt, fellebbezett – ügyét nem tárgyalták – elkobzott ingóságait kutatta, a Szegedi Ügyvédi Kamara névjegyzékbe való felvételi kérelmét és fellebbezését is elutasították, nyugdíjának folyósítását beszüntették.

Entől kezdve sok viszontagsággal, megpróbáltatással teli lett sorsa. A betonútépítő vállalat különböző munkahelyein dolgozott Padragon, Balmazújvároson, Balatonalmádban, Vidornyaszőlősen és Városlődön. Volt konyhai, üdülő és általános adminisztrátor, motorszerviztyűkező és építkezési felcélis. A névhez viszonyok miatt elhatározta amerikaiak megy gyerekeihez. 1961-ben előbb Bécs-

be, majd az Amerikai Egyesült Államokba távozott feleségével Klára lányához, illetve Sándor fiához.

1969. decemberben tett még egy látogatást szülőhazájában, Bajára is eljött. A város egykori vezetői fogadták, megmutatták Baját.

94 éves korában New Yorkban halt meg 1983. március 31-én. Halála után dolgai között találtak egy kis zacskó bajai földet, két-két szálgal szalaggal és nemzeti színdívet átkötve.

1937. október 9-től 1945. június 4-ig volt Bajja polgármestere. Kiemelkedő munkássága elismeréseként Bajja képviselőtestülete 1992. június 18-án átadta a város egykori első polgára gyermekeinek a számára halála után adományozott posztumusz díszpolgári kitüntetést.

Tevékenységről, érdemeiről, magatartásáról sokat lehetne elmondani. A he-

lyi társadalmi élet középpontjában tevékenykedő polgára volt Bajának. Kultúrális téren nemcsak elnöke volt a Liszt Ferenc Körnek, de aktív tagja is a városi szimfonikus zenekarnak. Ungyancsak elnöke volt az Evezős Egyesletnek, ahol az idenyben majdnem naponta vezetett és úszott. A Bajai Sport Egylet elnökeként azt felvirágoztatta. Még a Trianon idején – amikor az angol flottilla itt állomásozott Baján – ökolívást tanult egy angol tiszttól. Ezután segítette az ökolívó szakosztály létrehozását, amely nemsokára országos hírű lett.

A díszpolgári cím adományozását többek között így indokolta a város:

„Hét éves polgármesteri működését tisztes, életfelfogása, kötelességtudata, város szeretete és humánuma vezérelte. Nem politizált, nem szerette a szélsőségeket, a hangos hazafiaskodást.

Több javaslat megismerése és gondos mérlegelése alapján döntött. A család és a munka szeretete hatotta át egész életét. ... A háborús éveket alaktatkozó meg igazán nagszerű emberi jelleme, példamutatóan viselkedett a lengyel menekültek elhelyezésében, a lengyel katonák határon való átsegítésében, a zsidó emberek, munkaszolgálatosok megmentése során ... A várost olyan kereskedelmi és idegenforgalmi központná kívánta fejleszteni, amelyben gazdag tudományos társadalmi és kulturális élet folyik.” Folytathatnánk ...

Dr. Bernhart Sándor tekintélyét meg állásával szerezte meg, hanem azzal, hogy a város érdekeit sohasem évetesztelte szem elől, és negyszerű szervező, vezető, irányító volt. Ezért személyét, egyéniségét a polgárság maga fölül emelte.

Bándi Tibor

GRÁBÓC BAJAI VONATKOZÁSAI

A törökök elől menekülő szerbek, főleg a mohácsi vész utáni évtizedekben, benépesítették Magyarországi déli végét, így Szlavóniát, Baranyát, Tolnáit (e két utóbbit megéft a császári–királyi katonai térképeken Raitzenfeld–nek, azaz „Rác-föld”–nek jelezte) és Bácskát. A Tolna megyét átszelő Sárvíz folyócska mellett magas dombok közt fekvő részen, mely vidéket gyertyánfa erdők borították, a leteleplő szerbek (akikről a „Cetvorje-vandjelje” irod. forrás már 1541-ben megemlékezik) az erdőfűrés helyén levő falujukat Grabovac–nak (grab=gyertyánfa) magyarul Grábócnak nevezték el. A dalmáciai Dragovic szerbpravošláv kolostor szerzetesei a több éve tartó nagy szükségesség, nélkülözés és éhínség miatt jórészt szétszédtek, s közülük öten (közülük Pajszije iguman, az kolostor-vezető) Grábócon telepedtek le. Szándékuk volt a vész elmúltával hazatelepenni, de az itt élő szerbek kérésére, azok egyházi gondozása végett (1551-ben) végleg letelepedtek, s a budai vilajet vezírjének engedélyével (fermán) templomot és kolostort építettek. Templomi felszerelést, misruhákat stb. Szarajevóból, s több esetben (elsőször 1602-ben) Moszkvából hozták. A templomot és kolostort 1684-ben a Bécs alól Buda felé visszavonuló török sereg egyik oldalvele felgyújtja, elpusztítja, a szerzetesek egy részét megöli. Az 1687-ben megindult török alóli felszabadító háború során a kolostor ismét benépesül, de a környék szerbpravošláv (görögkeleti, ortodox vallású) népet és a szerzeteseket a pécsi püspök (Kollonics Lipót hercegrámsi utasítására) vallási egyessülésre kényszeríti. Az 1690. évi nagy szerb bevándorlás (velika seoba

Srba, Csarnojevic Arzen cseki pátriárka vezetésével 40.000 szerb család települ át Szerbiából Délmagyarországra) után ismét az ortodoxia győzedelmeskedik a szerbaktá vidékeken. A kolostort és templomát a kurucok is elpusztítják, de ismét újjáépül, s benépesül 1711-ben (A kuruc korban a le nem gyilkolt szerzetesek a Szlavóniai Sisatovac kolostorban találnak menedéket.) Új templomot építenek 1741-ben (1736-ban kezdték), és 1761-ben épült a nyugati harangtorony. A templom szenteképtartó fala (az ikonosztáz) 1768-ból való és 1786-ban helyezték el rajta az újvidéki Vaszilije Osztoic ikonképeit. A XIX. és XX. században különösebb történelmi esemény nem fűződik a kolostorhoz. A szerzetesek létszáma (a környékbeli szerb nemzetiségű lakossággal együtt) rohamosan apadt. Míg a törökök alatt a legnagyobb létszám 70 kalugyer és monah (laikus szerzetes és felszentelt fogadalmat tett miséző szerzetes) volt, addig az első világháború után már csak 1–1 szerzetes élt itt. A templom négy harangját az első világháború alatt be kellett szolgálatni. A templomot restaurálták 1922–1923-ban, majd 1982–87 között. A 70-es évektől kezdve már szerzetes sincs, a templom műemlékként tart nyitva. Évente egyszer (a pravoszláv Péter–Pál apostok napján) van templombúcsú (crkvenoslava), melyen a Dunamenti, Tolna-, Baranya megyei és Bácskai szerbpravošláv hívők vesznek részt. A misét (1984–ig az újvidéki) ma a budai püspök mondja.

A templom egyházi kezelésben van, felügyelője a mohácsi esperes (jelenleg Štepanov Radován főesperes). A kolostor

nagy részben (1950 óta) szociális otthon működik, állami kezelésben.

A kolostor történetét kezdetül fogva vezették (Letopis monastira Grabovaca az Historia Domus, Ház történet), s az rengeteg történelmi emléket érz környékünkől. Részleteiben van csak magyarul fordítva. Jelenleg a Szentendrei Szerb Egyházművészeti és Tudományos Gyűjteményben található.

A török időkben a grábóci, a zombori (a jelenlegi Régi szerb temető helyén volt) és a bátonostori (Mali Manasztir, Pusztafalu, Ófalu Bátorostor mellett) ortodox kolostorok voltak a szellemi, nemzeti és a egyházi központjai a környékünkön élő szerbpravošlávoknak. Bajai vonatkozásai a grábóci kolostornak, melyeket eddig elismertünk:

– A török alóli felszabadító háborúk során 1687–ben szabadult fel Grábóc. A felvilágosult bizottság (Neokavistica Comissio) a volt birtokokba való beiktatás miatt helyiségenként kihallgatásokat fogantatosított. Grábócon kihallgattak egy igen öreg szerzetest, aki a bajai szerzetesekhez is járt alalmazsátn gyűjteni a kolostor számára, s a bajai korabeli viszonyokról sok adatot szolgáltatott.

– A Grábóci Krónika ismertet (tartalmaz) egy nyugtát is. A glagolita betűkkel írt nyugta magyarul fordított szövege (K.I. fordításában) a következő: Baja Város. Dátum 1740. év március hónap. Adakozik az isten hiiben született Joan Nikoletes úr a grábóci öreg kolostornak a saját örök emlékezetére, valamint Nikolaj nevű apja emlékezetére 500 forintot. A cikkről megjegyzése: a szerbpravošláv egyházban – mint az ortodoxoknál általában – a hűsvét harmadik napja a „halottak napja”. A mise alatt – miközben a nép a Hristos voskresze iz mrtvaz, azaz Krisztus halottaiból feltámadt, kezdetű éneket énekl, többször egymás után – a miséző pápa kis cedu-

lákrol felolvassa azoknak az elhunytaknak a neveit, akikre maguk az életükben, vagy hozzátartozóik azok halála után, adományt tettek: örök emlékeztetül elnevezés. A hűsvét általában áprilisra esik, ezzel magyarázható az alapítvány márciusi keltezése).

Vujcicic Sztóján úr (a MTA tagja, a ju-

goszláv–magyar kulturális bizottság magyar szekciójának elnöke) nemrégben tett közlése szerint a Grábóci Krónika szövetségének teljes magyarra fordításának gondolatával foglalkoznak. Reméljük, akkor még több bajai vonatkozású emlék kerül majd napvilágra.

Dr. Lovas György

PÁDUAI SZENT ANTAL TEMPLOMA ÉS A BOSNYÁK FERENCESEK KOLOSTORA BAJÁN

Mint a kis madarak seregeit, úgy viszik magukkal a kisebb-nagyobb embercsoportokat a történelem viharai. Amikor a viharos szelek elcsúsznak, az említett csoportok ott telepednek le, ahová a vihar sodorta őket. Ezek a kis etnikai csoportok (új helyükön) ott találják magukat más nyelvű emberekkel körülveve, s századokon keresztül kísérlik meg az ellenállást az asszimilációnak, s makacsul őrzik saját kultúrájukat és szokásaikat, egészen a hagyományos közösségek felbomlásáig a XX. században.

Magyarország középső részsein a törökök megszállása nyomán így érkeztek Baja környékére a bunyevácok és a sokák horvátok is. Az első délszláv származású katolikusokat a Dunamentén már 1541-ben megjelentek (Tököl, Csepelsziget) Buda eleste és végleges török kézre kerülése után. A XVI. században – az 1529-es év után – Baja addigi magyar lakosságát részben kiirtották, részben meneküléssel találtak menedéket. A helyükbe szerbek jöttek, akik közül sokan török szolgálatban voltak, mint martalócok (várvédő zsoldos katonák). A török lajstromokban neveik meg lettek öröklítve.

A „tizentötves” vagy a „hosszú háború” (1593–1606) pusztításai megint megváltoztatták Baja és környéke lakosságának összetételét. Baja környékén az 1606–1620-as években telepedtek a „katolikus rácok”, legvalószínűbben a Bosnyák Tartományból. Hamarosan ezek a horvátok lettek a többségi lakosság a (török alatti) Bajai Kerületben. Történelmi források szerint a bosnyák ferencesek a XVII. sz. 20-as éveiben már megjelentek Baján. A török kerülteknek ebben a (járási) központjában a ferences missziót (helyesen: őrséget) az Olovói kolostor szerzetesi alapították, s a kolostort és a kápolnát valószínűleg valamelyik magánháznál hozták fel (rendezték be). Az első hírt róluk a bajai plébánia megalapításának engedélyezése iránti kérelmükről – Ferenczsin Összéb – a bosnyák múlt isztületremlő kutatója – találta meg. Adatai szerint Simun Matkovic olovói szerzetes 1622-ben a Szent Székeltől kért engedélyt plébánia alapítá-

sára Baján. Matija Benlic belgrádi püspök 1673-ban Santovon (ma: Hercegszántó) 1010 személyt bérált. Valószínűleg (onnan a nagy szám) ide jöttek a környező falvak és Bajai katolikusai is, akiket a püspök – a helyi török hatóságok rosszallása miatt – lakhelyükön nem tudott meglátogatni.

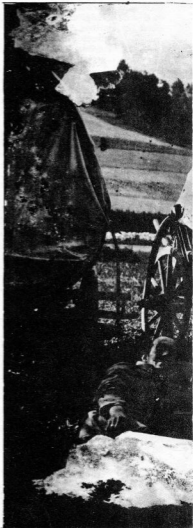
Baja (török uralom alóli) felszabadulása után (1687-ben) ide és a környékre Boszniából új horvát telepek jöttek, Markovic és Vidakovic kapitányok vezetése alatt. Ez az utolsó hír a bunyevác horvátok betelepüléséről Baja környékére.

A XVII. sz. folyamán azonban a horvátok többsége vagy önként jött, vagy a török földesurak teleptették ide, mint jobbgyókat (török nevük: kmet-ek). 1688. év július 12–14-e között gróf Trauttmansdorf császári generális Baján tartózkodott és naplójába feljegyezte, hogy ott két ferences atya már működik és a volt dzsámi (török templom) szolgálat templomul, amely épület a török uralom előtt is már keresztény templom volt. Trauttmansdorf tábornok júl. 13-án az említett bajai templomban szentmisén vett részt.

A bosnyák ferencesek, a valamivel későbbi források állítása szerint, a teljes török megszállás ideje alatt (a XVII. században) szolgálatot teljesítettek a Bajai Háromszögben és az egész Bácskában. Az olovói kolostor ferences atyái bizonyos rendszeresen tartották a kapcsolatot a bajai rezidenciájukkal (helyesebben: őrségükkel). Sajnos az olovói kolostort a törökök 1704-ben felégették és így valószínű, hogy megsemmisült az irattár is, melyben a bajai misszió levelezése volt.

A törökök alóli felszabadulás után elkezdődött az élet normalizálódása a bácskai tájakon. A bajai kolostorba befogadták az újoncokat (közöttük 1701-ben Miháil Sokcevic-et, felmenőági rokonnak), s elkezdtek működni az iskola is, valószínűleg a ferencesek vezetése alatt.

Időközben 1703-ban kitört a magyarok felkelése a Habsburgok hatalma ellen, Zrínyi Péter unokájának, Rákóczi Ferencnek a vezetése alatt. Annak ellenére,

hogy Rákóczi hű volt a katolicizmushoz, kurucainak nagy többsége kálvinista volt, akik az új odatelepült szerbekkel (rácokkal) összetűztek, mivel azok hűségesek maradtak a Habsburg dinasztiához, s kegyetlenül leszármoltak Bácska és Baranya katolikus lakosságával. Rákóczi ismételt felhívásai ellenére is hűek maradtak u. i. a Habsburgokhoz. A horvátok a szerbekkel együtt menekültek a bosszúálló kuruk elől, akiknek vandál magatartását maga Rákóczi is elítélte („Emlék-irataim”-ban, melyet latin nyelven írt.) A

A MAI VÉRES-VAD HÍREK MELLETT ŪDÍTŐNEK IS NEVEZHETNÉNK A KÉPEN LÁTHATÓ I. VILÁGHÁBORÚS „DILLT”.

A FRONTON POHARAZGATÓ BAJAI KATONÁK SZİNTE BÉKEBELIEK

(Wunderlich hagyaték)

kurucok 1708-ban Baján felgyújtották a ferences kolostort és templomot (az ortodox templomokat is!). A lakosság elmenekült, de a felkelés elfolytása (a kuruc fegyverletétel Szatmárnémetinél) után 1711-ben az esetek túlnyomó többségében visszatért.

Annak ellenére, hogy a magyar történészek egy része azt állítja, hogy nem létezik a délszláv lakosság folyamatosága a Bajai Háromszög-ben korábról, mint a felkelés utáni időköl, ezt az állítást (a horvát történésztörök szerint) el kell vet-

nünk. A (történeti) forrásokban a bunyevác horvátoknál 1703 elöu és 1711 után azonos vezetékneveket találhatunk, pl. Sokcevic, Csilić, Karagic, Agatic, stb. Ezt az állítást különben a magyar történészek Rákóczi Ferenc (fejedelem) azon kijelentésére alapozzák, - aki (állítól) azt állította, hogy az 1704-es évben „az összes rácok a Bácskából Törökországba szöktek”. Ha ez igaz lenne, akkor a kurucok miért jöttek 1708-ban és később is rabolni és garázdálkodni Bácska-szerte? (Kérdezik a horvát történésztörök!)

Különben a ferencesek már 1711-ben visszatérnek Bajára, feldíjtják az öreg templomot és kolostort, s újra kezdődik az iskolai élet is. A bajai rezidenciában 1717. évben már öt ferenceset találunk, névszerint: Augustin Pjanic, Szerzetest, aki mint lektor 6 évig teológiai előadó volt Baján, Franjo Evotovic-ot, Jakov Jovic-ot, Franjo Doganovic-ot és egy Juraj nevű szerzetest Szondról. A bajai ferences rezidencia 1719-ben konvent-i rangra lett emelve, majd az új templom alapkövét 1722-ben rakták le. A templom építé-

se nagyon elhúzódott az anyagi eszközök hiányában. A szentélyt 1732–1734 között építették, de ezután megtorpanás következett és csak az 1736-os évtől folytatódott az építkezés, amikor az új gvardián (ferences kolostori házfőnök) Péter szerzetes (aki addig a Bosna Srebrena – azaz az „Ezüst Bosznia” ferences rendtartomány provinciálisa, rendtartományi főnöke) átvette a felügyeletet a templom építése felett, s akkor feléledt az építési tevékenység. Az építkezés 1756. április 21-én szerencsésen befejeződött. A kereszt (ez különben a bikityi Antun Djukic ajándéka) a harangtorony tetejére 1763. július 1-én lett feltéve. A hagyomány szerint a templom építéséhez nagyban hozzájárultak adományaikkal a (Baja és Baja környéki) horvát származású nemesi családok, így a Pilaszánovicok, Latinovicok, stb.

A bajai ferences rezidenciát 1719-ben emelték konvent rangjára. A templom alapkövét egyes források szerint már 1722-ben letették, míg a háztörténet tanúsága szerint a szentély alapkövét Patachich Gábor kalocsai érsek 1732-ben tette le. A szentély 1732 és 1734 között épült, utána anyagi erőforrások hiányában hosszú ideig szünetelt az építkezés.

A munkálatok új lendületet kaptak a bajai születésű Lipovác Péter gvardiánsága alatt (Lipovác Péter 1748 és 51 között a bosnyák rendtartomány provinciálisa volt) és 1756. április 21-én a templom építése befejeződött. A torony tetejére 1763. július 1-én került fel a kereszt, a bikityi (Bácsbokod) Gyurich Antal adománya. A hagyomány szerint a templom építési költségeihez nagy mértékben hozzájárultak a bonyevác eredetű nemesi családok, a Pilaszánovicok, a Latinovicok és mások.

A ferences háztörténet (és a kegytárnyakon, kelyheken található feliratok) tanúsága szerint a katolikus hitközhöz ragaszkodó, buzgó vallásos bonyevác népesség számos adománnyal járult hozzá a templom berendezéséhez és díszítéséhez. A gyönyörű figurális vasráccsal lezárt Szent sír kápolna a Pilaszánovic család nagylelkű hozzájárulása révén épülhetett fel. Egy, a háztörténet lapjain fennmaradt Latinovits-lévé 1775-ből e gazdag bonyevác eredetű bácskai nemesi család bőkezűségéről tanuskodik, de számos kisebb rangú és vagyoni magánember is komoly összegű adományokat tett a templom javára. Természetesen voltak közöttük magyarok és németek is, de az adományozók többsége a XVIII. században a bonyevácsi soraiból került ki (Ekkor még e bácskai horvát népcsoport gazdasági ereje lehetővé tette a bőkezű adományozást). A templom máig fennmaradt, őt legértékesebb barokk kelyhét bajai és Baja környéki bonyevác hívek adományozták: a bácsalmási Nicolaus (Nikola) Barris-

BOSNYÁK BARÁT, HÍVEI KÖZÖTT

sich, a Pandúr faluból való Catharina Boxina (Boszina), a katymári Petronilla Spanosich, a bajai Elisabetha Balyac (A kehely felirata szerint! A háztörténeti feljegyzés ugyanis Elisabeth Poljotk emleget, az ötödik kehely Josephus Jurokovich adománya, aki a kehely talpán futó feliraton kihangsúlyozza bonyevác (Dalmata) származását.

A kelyheken kívül számos más tárgy, miseruhák, lámpák, gyertyatartók, a keresztút képei stb. került adományozás révén a Szent Antal plébániatemplomba.

A bajai Pádauai Szent Antal templom száp arányú egyhajós épület, gazdagon díszített homlokzattal és félköríves záródású szentélyvel. A homlokzat alsó felét toszkán pilaszterek tagolják, közepen nyílik az oromozattal és timpanonnal koronázott portálé, fölülte félköríves barokk ablak. Két oldalt mély szoborfülkében Assisi Szent Ferenc és Pádauai Szent Antal szűzvázi értékek barokk kőszobrai. A homlokzat felső felének középtengelyében, szintén fülkében Maria Immaculata szobor áll. A magas atikájú homlokzatot háromszög oromzat zárja le. A déli oldalhomlokzatot csak egyszerű lizénáparók tagolják, míg a templom északi oldala összeépült a kolostorral, amely a XVIII. század második feléből származik (a kolostor lakója volt 1773/74-ben Martinovic Ignác, a magyar jakobinusok 1795-ben Budán kivégzett vezetője). A homlokzat déli sarkához csatlakozik a masszív, de széparányú torony, melynek sisakja sajnos nem eredeti. A templom déli falában található Mater Dolorosa szobora 1740-ből, amely eredetileg a templomkerítés sarkán lévő kőfülkében állt.

A templom belsejében az egyszerű építészeti elemek és a gazdagon díszített oltárok harmonikus egységet képeznek. A templom hajóját csehsüveg boltozat fedi. A boltmezőn későbbi korból származó freskók vannak (Kontuly Béla munkái, 1948 és 50 között készültek). A templomhajó északi oldalán található mellékoltárok valamivel régebbiek a déli oldal oltárainál. Az északi oldal első mellékoltára Remete Szent Antalnak van szentelve, s a szent alakját ábrázoló oltárképet a pesti barokk jeles mestere, Falkoner Gyula festette. A második mellékoltár képe Szent József halálát jeleníti meg és valószínűleg velencei mester munkája a XVII. század legelejéről. A harmadik oltár is barokk eredetű, de a Kálvária-csoport későbbi, tiroli munka. A templom főoltárának képe XIX. századi alkotás, Wagner József festette 1844-ben. A déli oldal barokk rokokó oltárainak (Sorrendben: Neopomuki Szent János, Szent Ferenc és Szent Didák oltár) képei 1800 körül keletkeztek.

A templom (és egykoron a kolostor) belseje a ferences mesterek értékes munkáját dicséri. A bajai ferences műhely asztalos és faragó mesterei, valamint faszobrászai kiemelkedő alkotásokat hoztak létre. A templom és a kolostorban számos gyönyörűen faragott bútort és berendezési tárgyat található (illetve sajnos részben csak volt található), padok, szekrények, ajtók, ajtókeretek. A kolostor értékes barokk, rokokó, empire, biedermeier bútorzata és berendezési tárgyai az államosítás (1950 után nagyrészt elpusztultak, de talán az egyik legszebb darabot, a refektórium ajtaját megmentették, és most a bajai Tűr István Múzeum őrzi.

A bajai ferences kolostor asztalos és faragó műhelye az 1740-es évektől a XIX. század elejéig működött. A mesterek neve jórészt feledésbe merült. Név szerint csak egy Lukács testvér ismert, neki tulajdonítják a szentélyben található két pad és a sekrestye berendezés faragványait. A templom bútorzatának darabjai a kóruson kétoldalt álló tűz-tíz személyes stallumok (maga az orgonaszekrény is helyi ferences mester alkotása). A szentély két padját és a sekrestyeszekrényt, illetve a sekrestye lambériáját virágminták és plasztikus rokokó ornamentelek díszítik.

A padok háttámláin a Boldogságos Szűz Mária reliefsjei, előoldalukon a Csodálatos halfogás, illetve a Vízitáció (Szűz Mária látogatása) jelenetei vannak kifaragva. A különösen szép rokokó kehelyszekrényű sekrestyeszekrény 1761-ből való. A kórus stallumait szentek relief ábrázolásai és gazdag virág és forgácsminták díszítik. A stallumok volutáin eredetileg egy pár angyalka ült, de a második világháború után elvesztek. A gyönyörű faragású stallumok a sekrestyeszekrény és a két pad alkotójának tehetségesebb szobrász művei. Feltétlenül meg

kell említeni a szócikk szép szobrait és domborműveit, valamint a mellékoltárok faragványait. Jelentős alkotás a refektórium egykori ajtaja a Tékózló fiu hazatérése jelenetével, feltehetően a stallumok tehetségese mesterének munkája. Valamennyi említett alkotás a bajai ferences mesterek keze munkáját dicséri. Kéltüket nemzetiségüket egyenlőre még homály fedi, de alkotásaik Baja városának művészeti emlékei közé tartoznak.

Sokseviés Dénes

DON-KANYAR, 1943

A hómehzők vándorai

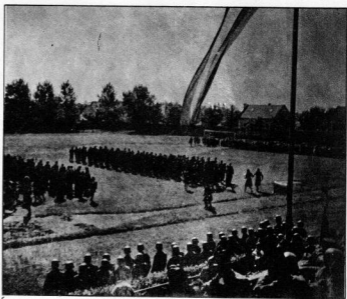
(befejező rész)

Tucatnyi tisztt gyülekeznek a falu szélső háza mellett, mikor az azilumnak vélt település veszélyes darázsfejszékéé vált. Mint utólag kiderült, egy padlásról vették tűz alá a kis csoportot. Alig hallgattatja el az orvlövészeket a kézigránatokkal beavatkozó gyalogság, a szomszédos házak padlásáról, pincéjéből, ablakából villan fel a fegyverek torkolatúze. Nyilvánvaló, a partizánok megszállta faluból tovább kell indulniok. A parancsnokságot a tüzérrőmgny veszi át és az újonnan alakított egységek – a zászlós is egy csapat parancsnoka lesz – egymás után sorolnak be a nádas borította völgyben tovakigyöző menetbe. Csakhogy a kísérő dombvonulat tetejét már elfoglalta a párhuzamosan haladó ellenséges hadsereg, mely bőségesen fel van szerelve aknavetőkkel. A szovjet harcos pedig mesteri kezelője az egyszerű, de hatásos fegyvernek. A zászlós – aki az őrnagy és néhány tüzérrőmgny társaságában a szélső házak mellett irányítja a kiürítést – elszőrnyedve látja, hogy az orosz aknavetők gyorsan megtalálják a helyes lőtávolságot. Emberek, lovak, szánok röppennek magasba a nagykaliiberű lövedékek fekete füst-tölcsérel felcsapó robbanásainak kráteréből. Furcsa, sziszegő hangot hall, és az alig két méterre becsapódó akna légnymása úgy teremti földhöz, hogy a bal combján érzett hatalmas ütősről el is feledkezik. A kis csoportból csak hárman pattannak talpra. A zászlóstól karnyújtásnyira álló tüzér mozdulatlanul fekvé marad: a fejébe kapta a szilánkot. Egy másik bajtárs néhány rándulás után végleg elcsendesedik. A tüzérrőmgny lábait a szilánkok elkaszálták. A vérző és jajgató sebesült karjukon viszik a közeli házba, majd egy arra haladó buszra teszik fel.

Az aknatűz hatásának csökkentésére a menetet kis csoportokra tagolva, távközökkel indítják tovább. Mire az oszlop fogyni kezd, a zászlós elszakad egységétől, és Novák Zoltán társaságában egy sebesültzallított szánhoz csatlakozik. Bár a tűzhatás a kis csoportok esetében csekélyebb, az oroszok nem takarékoskodnak a lőszerrel. Míg a katonalovak vad horkanásokkal kerülgetik a havas utat borító szétépett tetemeteket, a két tisztt a kényyszer elszánt fatalizmussal nekivág a halálos útnak. Az akna néha csak pár méter-

re vág be: „Fejem mellé hol repesz, hol pedig jégdarab hull. Minden percben várjuk a halált.” A kifáradt Novák a szánra ül, a két sebesült mellé. Egy idősebb hadnagy is csatlakozik hozzájuk. A zászlós – aki eddig a szántalpra kapaszkodott – átadja a helyét, és gyalog folytatja az utat. Bár a dombor már puskatűz és gépfegyverkattogás is hallatszik, a kis csapat kegyelje a szeszélyes szerencsének és a nádason sérteletlenül jutnak túl. A következő faluban a gyér lakosság barátságos; igaz, csak vízzel kínálhatják a fáradt katonákat. Egy kocsió a zászlós két maszatos keksz-darabot vételez.

Az egy hete alig pihenő és hiányosan

ékező embereket új veszedelem veszi célba. Novák Zoltán – ne feledjük 336 órája mennek folyamatosan, 30° körüli hidegben – nem bírja tovább a gyaloglást és le akar ülni. A kifáradt lovak a két sebesült terhét is alig bírják el, a zászlósnak mind gyakrabban kell előremennie, hogy az akadályok előtt megtorpanó állatokat a zablájuknál fogva továbbhaladásra bírassa. Novákkal a gyeplőt, időnként a lovak farkát fogatja meg, hogy a halálos álmoba hanyatlani vágyó testben a mozgás kényszerét fenntartsa. A bajtársi összetartás az egyetlen esély az életben maradásra. Fél óra múlva a fáradtságtól tántorgó, mind gyakrabban botladozó zászlóst Novák ragadja karon: csak egy kicsit tarts ki, s távolban már házak körvonalai látszanak!

Szürkületkor új faluba érnek. A 13. hadosztály maradványaiban még él a hadsereg szervezőereje: az alakulatokat összegyűjtjük és egységekbe rendezik. A felderítés is működik: az alkalmi parancsnokság a jelentésekéből megállapítja, hogy a visszavonuló egység ismét elenséges gyűrűbe került. A halálisan fáradt embereket azonban pihentetni kell, ezért a kitérést hajnalra halasztják. A két zászlós egy katonákkal teletszólt parasztházban szorít ülőhelyet magának.

Pirkadatok kitérnek a bekerítésből. Váratlan szerencse, hogy bakancsokat fuvarozó tréncokcsira akadnak és a szállítmány tetejére telepedve, a ponyva alatt még szundítanak is valamelyest. A délelőtti során egy széles völgyben állnak

meg, ahol számos csapategység maradványai gyülekeznek. Sajnos, beérkeznek az orosz üldözők is és a dombperemet verni kezdi az aknák zápora. A hadosztály roncsaiban azonban újra feltámad az ellenállás szelleme: gyalograjok indulnak a dombok irányába, hogy az ellenséget előzzék. A továbbhaladás során a menet már állandó oldalbiztosítás fedezete alatt vonul.

A völgyben az ütég maradványai is összegyülekeznek, igaz alig vannak többben egy félszakasznál: 36 fő. Előkerül az ellátószolgálat egyik szánja, és a kiéhezett katonák hazai ízekkel, kenyérral és szalonnával csillapíthatják a mardosó éhséget. A zászlós egy negyvenfős egység parancsnoka és a kis csapatához rövidesen egy teherautó csatlakozik. Kehes jószág, motorja mindig a legkritikusabb pillanatokban áll le, de pilótája ügyes szerelő, újra és újra lelket lehel az elnemelő szerkezetbe. A tüzérek pedig ragaszkodnak utításukhoz, az elgyöngült emberek időnként pihenhettek, felkapaszkodván a bukdácsoló járműre.

Délután az erdők között haladó út nyílt terepre ér. Jobbról ellenséges gyalogos-támadás éri a menetet. Az orosz harcsok azonban az erőviszonyokat rosszul becsülik fel, valamint a tüzérek is tudják, hogy ezúttal nem az a tét, hogy egy vezérkari térképen új pontba szúrjanak egy zászlódszisz gombostűt. Az életükért harcolnak és rövid küzdelem után meg is szalasztják a támadókat.

Este egy faluba érkeztek, de a sötétben

utcai harc robban ki az ugyancsak beszürt szovjet csapatokkal. Így pihenő tartásáról szó sem lehet; egy helyi lakos nem teljesen önkéntes kalauzolásával indulnak tovább a vaksötét éjszakában. A következő huszonnégy óra visszavonulásuk eddigi leggyötrelmesebb időszak lesz. A majd tíz napja harcoló, alig pihenő csapatok a végső erőtartalékok elfogyasztásán is túljutottak. E napon nem éri őket orosz támadás, folyamatosan küzdeniök kell azonban a 30°-ot meghaladó hidegben – melyet a metsző szél szinte elviselhetetlenné fokoz – a fagyhalál állandó rémével. A zászlós megdöbbenve látja, hogy az első világháborúról olvasott történetek nem legendák: az ember valóban képes arra, hogy gyaloglás közben elaludjon. Pihenőt elrendelni is veszélyes: a kimerült emberek elnyúlnak a havon és a rövidesen halálössz mélyülő álmomból a bajtárs vagy a parancsnok legerőszakosabb sürgetése is alig képes őket visszazagadni. Egyeseken kényszerképzet vesz erőt: kitérnek a menetből és nekivágnak a hósvatagnak, melyet megzavarodott agyuk viruló tavaszi mezőnek vél. „Engedjél sétálni” – tépik ki magukat az útra visszairányítani kívánó bajtárs kezéből. A visszatérítés sem veszélytelen kísérlet; a szándékának végrehajtásában megzavart eltévelygő parizánnak véli a magyar katonát és puskát fog a közeledőre

A zászlós is érzi, hogy elérkezett erre a határhoz. Az emberi tudat mélyrétegeiben azonban, ahová csak ilyen rendkívüli

körülmények között hatolunk le, a megsemmisüléssel való szembeállítás iszonyát enyhítő források fakadnak. A tiszt pálmáikat, fehér fővenyt, kék tengert lát felbukkanni a távolban; padot, ahol elnyújtóva fölomsúlyú tagjait megpihenteti. Majd botlás egy hóbukán és a valóságba visszazökkenve, kijózanodó tudata megdöbben vizsgálja önmagát: megtöblyödtam?

Hadműveleti naplók szvenletlenül száraz leírásból tudjuk, hogy a bajai légvédelmi üteg pokoljáróinak látomásai nem a képzeltet utóműködésének termékei. A tülfészített idegrendszer téves jelzéseit a szerencsétlen emberek csakugyan tárgyi valóságként érzékelték. Az elviselhető határát is túllépő fizikai és lelki megterhelés a többi hadoszlop visszavonulati között is látott ki hasonló tüneteket. Akadt olyan vizionáló, aki az ég parasztház lángjai között közeledő hozzátartozói alakját vélte felfedezni. A 20. hadosztály vezérkari főnöke, Kern Örnagy jegyzi fel, hogy egy megtöblyölt katonája a metsző hidegben, köpenyét, zubbonyát elhánnyva: „Megyek anyukához aludni!” – felkiáltással nekivágott a hőmezőnek. Akadt gyalogos, aki a ködből kibontakozó ukrán házakra rámutatva, megkérdte parancsnokait: „Ugye Devescer?”. Szitari Oszkol tójékán jártak akkor.

Az üteg maradványai estére elérnek egy falut, ahol végre átpihenhetnek egy éjszakát. Tíz nap után először került le róluk a csizma és a bőrkabát. A zászlós tüzetesebben megvizsgálja a két napja kapott sebet. Szervcséje volt: az akna-sziliák csak jelentéktelen sérülést okozott. A kényelem felülmúlhatatlan foka, hogy egy kemencepadkán aludhat el. Másnap előkerül a tábori konyha. A levest a szakács az egyetlen előkeríthető edénybe, egy piszkos konzervdobozba méri. A második adagnak csak felét tudja legyűrni: gyomruk a folyamatos éhezéstől összeszűkül.

A nagy menet további szakaszáról és a zászlósról az egyik túlélő 1952-ben így emlékezik: „A visszavonulás alkalmával 1943. január hónapban, kizárólag csak ő tartotta össze egy egységben a visszavonuló és megmaradt katonákat... ugyanakkor a német parancsnokság utasításait megszegve, meglévő katonáim nem engedte harcba vetni és azokat gyalogszerrel, minden baj nélkül Kievg vezette”. A gyalogosan megtett út mintegy 1200 km-re becsülhető.

Az üteg 3360 emberből körülbelül 120 ért vissza. 1943. április 26-án, húsvét hétfőn indulnak haza Ukrajnából. A Verecke hágón áthaladó vonat hosszabban áll Debrecentben. A zászlós gyantulánul kiszáll és az állomás felé indulna, de a szomszéd sínpáron túl feltűntő szuroiny őrszemek láncá áll. A légierő egy szakaszvezetője tartóztatja fel: „Zászlós

úr, alázatosan jelentem, a sínen túl nem szabad önnel mennie. Ellenkező esetben fegyvert kell használnom”.

A zászlós az elmúlt év során megélt egy s mást; megszokta, hogy a bárányfelhős bégből halál záporozhat, vagy a tolsztoji bégből orosz új aknazittet okád. De erre nem számított. Nem tudta és nem is kívánta felháborodását visszafogni. „Mondja, milyen országban vagyunk? Esetleg nem Magyarországon? Így fogadnak bennünket egy évi harcéri szolgálat után?”. A tiszthelyettes restelkedve dörmög: „Szégyellem magam, de katona vagyok, parancsot kell teljesítenem.” A bajai egység maradványait egyébként nem állomáshelyére, hanem Kaposvárra szállították. 17 napig tartották karanténban őket. Az egészségügyi zárlat alatt – érdekes módon – orvos nem jelent meg táborukban. Hogy a 2. magyar hadsereg

katasztrófájáért a déli német front parancsnokán kívül kik és milyen mértékben felelősek, azt kideríteni az elfoglaltságot mentes történelmi kutatás feladata lesz. A hazatérés körülményei azonban azt mutatják, hogy egyesek lelkiismerete idehaza sem volt teljesen tisztá.

Az életbenmaradt visszera 1943. május 20-ától körül térnek vissza Bajdra. A fogadási ünnepséget a Patak utcai sporttelepen tartják meg. A helyőrség katonái tiszteteladással, a lakosság virággal köszönti a hazatérőket. A nagy keleti sákságon visszahagyottak sírja marad csak jelen.

Talán már a föld is elsimult az áldozatok örök nyugvóhelyére fölött, akik mindössze azt a hibát követték el, hogy rossz időben születtek.

Dr. Dániel József

RÉGI MESTERSÉGEK

„Megkérem a lisztes molnárt...”

Élet a malomban

A dunai malmokról már többször volt szó lapunkban, most ismét emlékezzünk. Gondolatban szálljunk vissza az időben, lássuk, milyen volt a molnárok élete, munkájuk a malmokban.

Miként a céhekben általában, a molnárok is tizenéves fiúkat szegődtek inasnak. A molnár fiak sokszor már szegődtek-tészik idejében szinte mindent tudtak, hisz picit koruktól fogva ott lábatlankodtak, s akaratlanul is ellesették a molnárdományt. Ezért az sem csoda, ha a szegődés napján fel is szabadították és mindjárt legény – azaz segéd – lett belőle. Az inasidő egyébként 3 év volt, a mesternél lakott a fiú, az kosztolta és felső ruhával ellátta, míg a fehérmént a szülei biztosították. A céh azonban figyelemmel kísérte az inasok sorsát, s ha azt látta, hogy a tanító mestere rosszul bánik vele, éhezeti, csak házi munkára használja, nem adja meg az előírt ruházatot, akkor a gyereket elvették tőle és más mesterhez szegődették. Ha eltelt a 3 tanuló esztendő és komolyabban kifogás nem merült fel, az inast felszabadították, legény lett. 1859-ben a városi tanács utasította következtében Ötvös Pál jankováci születésű molnárinast – idejét kiöltve – azért is felszabadították, mert „katonává avatottuk” miként két évvel később „katonai sorozás alá jöven” Matkovics János is.

A molnárlégyen is kötelezve volt a 3 évi vándorlásra, de mint a többi céhnél,

időnként eltekintettek tőle és pénzzel megváltható volt. A mestere átadásához azonban remeket kellett készíteni. Ez nem az őrlésben való jártasság bizonyítása volt, –mert azt úgy látszik, természetesen tartották – hanem bizonyos malom alkatrészek elkészítése. Ilyen feladatokat találnak a céhkönyvben: „A kérelmezőnek feladatát a kiskereket befogni és a keresztvasat a kőbe bevágni”, „... egy öreg korongot beorsózni és a keresztvasat bevágni”, „... keresztvasat a kőbe bevágni és kis Kereket fíjonnal befogni és egy új kiskorongot készíteni” – ez utóbbira három hónapot adtak. Simonovics Andrásnak 1861-ben ugyancsak a keresztvasat kellett bevágni, kiskereket befogni, kiskorongot tárgyostul ujonnan készíteni. Ezek nyilván a legfontosabb karbantartási munkák lehettek. A kiskerek és a korong a meghajtószervezet fontos alkatrészei voltak, s annak idején fából készültek, tulajdonképpen fogaske-rekek és csak a precíz kivitelezés biztosíthatja a pontos illeszkedést és az ebből következő síma forgást, meghajtást. A malomkőbe sülyesztett keresztvas – melynek keresztvezédsí pontjához kapcsolódott a tengely – forgatta a követ.

Ha a mesterjelölt a remek elkészítésével megbizonyította szakértelmét, már csak elegendő pénzzel kellett rendelkeznie, hogy a különböző taksákat –vagy azok egy részét befizesse. 1836-ban a következő címeken fizethettek: mester taksa 62 f.30 kr., remek megváltás 50 f., háromszori céhlyélés 30 f., vándorlás megváltás 30 f., céhládás 10 f., kánakna és csákyákra 5, duplérokra 5, zászlóra 10,

katonailátásra 10 f, ami összesen 212 forint 30 krajcár. Ha a vándorlást és a remek teljesítetie is, éppen elég fizetivelője maradt, ami a maga korában jelentős összeg lehetett. Ezt mutatja, hogy a jelölték éveik törlesztették. Horváth Ferenc pl. a kivett 220 forintból csak 65-öt tett le 1834-ben és az utolsó részletet csak nyolc év múlva, 1842-ben fizette ki. Hasonló esetek rendszeresek voltak. De a mester csak akkor volt mester, ha már saját malomrésze volt. Egy negyed malom már eltartott egy családot. Egy használt malom ára hajdan négy vagon búzárnak felelt meg. Az uszodi malmot viszont 60 ezer forintért és 22 mázsa lisztért javították meg a háború után. Ehhez még csak egy jellemző adat: a paksi Blatt féle malmot 1952-ben fel kellett ajánlani az államnak. A napi 8-10 mázsa teljesítményű malmot (kombinált hengerek, darasztítóegység, 2 hasábszita és kopatógép) az Ármegállapító Bizottság 7.305 (Hétezerháromszázöt) forintra értékelte! Faanyaga kilóra többet ért, de ezt az összeget is mindjárt adóra levonták, így a tulajdonos egy fillért sem kapott, a malom pedig a parton ment tönkre. (Abban az időben egy mázsa tűzifa 40 Ft volt).

Gyakori volt, hogy a molnárgazdák több malomban vettek részt, tehát jobban járt, ha négy negyed malma volt, mintha egy egész. Ugyanis így, ha az egyik malommal valami baj történt, a többi még dolgozott, a munkát is jobban eloszthatták egymás között.

A szolgálat ugyanis 24 óras volt. A mesterek beosztották egymás közt a munkát. Mikor még jól ment a dunai molnároknak, minden malomban két segéd és két inas dolgozott felváltva. Hajnali 3-4 órakor mentek be. A gazda az úton találkoztott a legényekkel, a partra érve élesen flüttyentettek, mire az inas lakidok értük ment. Míg a gazda mindent ellenőrzött, a legények a nagydikba rakták a lisztet. Ha nem fejezték volna be az őrlést, átvette a másik „múszak”, de ezt nem szerették, mert hiányok lehetnek, s nehéz volt tisztázni, kinek a lelken szárad.

A hajdani molnárlegények ugyanis nem voltak mindig jobbák a Deákné vásznánál. Ezért a mesterek éjszakánként vizitációt tartottak, s aki elmulasztotta, 20 forintra büntették. „...a molnárlegények megbocsáthatatlan könnyelműséggel éjszaka idején a malmokat elhagyják és ezáltal gazdáiknak nem csekély kárt okoznak...az oly legény...pengő 24 kral büntetése, mely pénzt gazdája béréből fogja kifogni.” A lopáson ért legényeket negyed vagy fél évre kitiltják a malomból, s más mester nem alkalmazhatja az idő alatt. Ugyanígy járt az a legény is, aki homokot kevert a korpába. Más alkalommal „cserélőköt” fogtak a malomban. Gyakori volt ugyanis, hogy a molnár

lisztért bort, húst, halat cseréltek. Amíg a gazda csinálta, nem is volt baj, de ha a legények, azt már nem szerették. Halra egyébként ritkán volt szűksége a molnárnak, mert maga is halászott, a malom farőről dobóztott és fenékhorgot eresztett. A halászat bérleje kedvezményes engedélyt adott, mert úgyis tudta, hogy fognak halászni. A legszebb halakat fogták, hisz a malom környéke a sok hulladéktól beeteget helynek számított. Egy öreg molnár mesélte: „Az én gyerekkoromban kieresztettünk a partra egy 30 öles zsinetet, annyi halat fogtunk, hogy a felét el kellett dobni, mert nem fért a bográcsba.” A farazat alatt volt a bárka, de voltak dézsmálók is, akik éjjel odalopakodtak dézsmálók is. Krikovszky Vince bácsi mesélte, hogy egyszer megzavarta a tolvajokat. Gyorsan a ladikba ugrott, hogy utának megy, akkor látta, hogy azok előrelátva ellopják az evezőjét, egy ócska szálkán evezett át a másik malomhoz. Ott sem volt már sem hal, sem borog, s végig az egész soron. A másik segéd utánuk evezett, az egyiket el is kapta, s úgy helybenhagyta, hogy az térdenállva könyörgött, hogy ne bántsa már. De meglétt a hal.

Baján a Vörös hídnál volt a rakodó, ide hozták a gazdák az őrletit valét, s innét vitték derengélyen. A malom mellé állva egy hegyes kampót akasztottak a zsák kötéséhez, azzal emeltek a malomba. Hajdan a parasztagdák a saját búzájuk lisztjét akarták visszakapni. Ha már 50-60 km távolságból ide szekeretnek, meg is akarták várni. Ha többet hozott, be ment a malomba – felszerelve borral, hússal, szalonnával, tejföllel, túróval és amíg – 2-3 napig is – tartott az őrlés, elszórozottak. A házhajó hátsó részében volt egy agyaggal teli láda, ezen égett a tűz, szolgafán lógott a bogrács, úgy főztek. A tréfas kedvű molnár a túrós csuszára a szalonna közé szappant is főzött, hasmenést kaptak „ültek a hajó farán, mint a fecskék”. Közben folyt az őrlés.

Amíg köves malmok voltak, kezdetben „parasztra” őrölték. Ez azt jelentette, hogy a korpát otthon az asszonynak kellett kiszitálni. Később a kövekhez is szereltek szitákat, a század elején pedig kezdtek a hengereket is beállítani, a követ pedig csak darálásra használták. Míg a szárazföldi malmokban elegendő hely volt arra, hogy több hengereket szereljenek be, melyek különböző finomságúra őrölnek, a dunai malmokban ezt többszörifőlőntésnek érték el. Az őrlés menetét leírni kissé bonyolult, de próbáljuk meg.

Ahhoz, hogy a szerkezet egyáltalán őrlésre képes legyen, legalább „4 kilós víz” kellett. A molnár a finaknak nevezett fedényét rugós mérlegre akasztva a vízbe merítette, s nézte, hogy annak ereje mennyit nyom. Ha elég erős volt, kezdődhetett a munka, ha nem, pótdeszákát, „bikákat” szereltek föl a „készségre”, a nagy vizikérre.

A malom méretétől függően 8-24 mázst tudtak egy nap alatt megőrölni. Az első lépés a tisztítás volt, mely kiválasztotta a rögöt és a port. Innét ment a konkolyozóba, ez elválasztotta a konkolyt a tiszta búzától, ami most a hámozóba került, ahol egy ventilátor egy acélórító hengerhez verte a magot, így letisztították a piszkot, s meg is hántolta. Ez a tiszta búza került aztán őrletésre.

Az első négy „töretés” az éles hengeren történt. A sziták minden töretés után négy felé választották az őrleményt, mégpedig: törétszitát, derde, dara, átcspat. Mindig az átcspat ment újabb töretésre, a negyedik után már nem maradt átcspat. A négy törétszitából származó darát síma hengerre öntötték háromszor-, négyyszer, ebből lesz nullásliszt és dara, mindig a darát öntik vissza, a nulláslisztet félreteszik, a végén összekeverik.

A maradék darát, amit már csak őrleménynek hívnak, a korábban keletkezett darcéval összekeverik és még hatször-hétször felöntik, mindig kapnak lisztet és korpát. Mindig a korpát öntik vissza, a maradékot meg „vágatják”, hogy apróbb legyen. Az így nyert lisztet az első négy törétszittel keverve kapják a kenyérlisztet. A végeredmény 30% nullás, 45 % kenyérliszt és 24 % korpá, régen 10 zsák korpából 6 zsák liszt, 4 zsák korpá.

Egy őrlés 24 óra, ha jó vizük volt. A köves malmok idejében még nem mászták, ahány szálkát hozott a paraszt, annyit vitt el. Ami megmaradt, az volt a „mugyó”. A búzát őrlés előtt még nedvesítik, pihentetik, ez szükséges az őrléshez, hogy szép fehér lisztet kapjanak, de ha a kelletlenül jobban nedvesítik, több is lett. A zsákokat persze keményre kellett tölteni, hogy a vállon ne hajoljon meg, tömőfálm nyomkodták le. Tizedik rész volt a váln.

A malom állítás- és tartás joga hajdan a földesúré volt és vagy „házi kezelésben” tartotta, vagy, - ez volt a gyakoribb - meghatározott összegért a molnárnak kiadta. A malomjog 1848 után is megmaradt, s ez kétféle volt, a real jog és a személyi jog. A malmok állapotára, helyére, rendjére a folyamalmnokai hivatal ügyelt és rendszeres ellenőrzéseik során a malomkönyvbe írták be észrevételeiket, de természetesen maguknak is készítek kimutatást. Az 1888-asból például megtudjuk, hogy Domboriban 31, Bogyzólón 3, Ócsényben 5, Sükösdön 6, Decsen 4, Bajai felsőrévben (szentesitványi határ) 38, alsó révben (szeremle határ, Sugovica torkolatnál) 22, Szeremle felső 3, alsó 4, Bátán 3 db malom volt „forgásban”. Mind a 60 bajai malom még karóra volt kitéve. Az ellenőrzések alaposak lehetnek, pl. az egyik malomnál ilyen észrevételeket olvashatunk: 1897. nov. 18. a házhajó jobb oldali meredezsájja újjal cserélendő. 1899. I.17. a házhajóban a 4 és 6 bókony közt egy deszka kijavítandó,

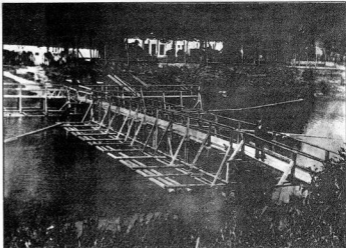
a völgyhajó újból varrandó és egy címtábla újra festendő. 1901. jan. 30. a házhajó part felőli oldalán az első habdeszka kicserélendő... 1907. dec. 12. a házhajó orrának alsó mederdeszkája felújítandó és újra varrandó, az anyaláncfogláló kötőszem és egyes láncszemek felújítandók... stb. A malom helyét is pontosan körülríták, ilyeneket olvashatunk: a vajasfoki híd felső széle vonalán felül 948 m, a parttól 49 m. Váltóhelye a Sáros Dunában a felső címerfokon alul. Vagy egy másik: Vén Duna erdővágásnál kijövő száraz fokon felül 280 m, parttól 19 m. Ezekből az összeírásokból tudjuk azt is, hogy mikor hány malom forgott a bajai Dunán és – ha szomorú is – cáfolja azokat a közszájon forgó számokat, melyeket különböző visszaemlékezésekben olvashatunk, 103-tól egész a 250-ig. A kimutatások és az ipartestületi adatok szerint is 73 volt a legtöbb. Ez is szép szám.

A múlt század végén már a gőzmalom konkurenciáját érzik a molnárak. Kénytelenek maguk menni az őrleto gázdákhöz és haza is szállítják a lisztet. A háborúval együttjáró energiahány kedvezett a dunai molnároknak, hisz ők ingyen energiával dolgoztak, de a 20-as évekre nagyon megfogyatkoztak. 1923-ban a molnárpartársulat feloszlás szélén állt, már csak 3 malom volt és 9 tag, de szerencsére 4 új mester jelentkezett, működhetnek tovább, de nem sokáig. 1925. január 16-án rendkívüli közgyűlésen kimondták a feloszlást, mert már csak 33 malom és 7 tag van – a működéshez legálább 10 tagnak kellett volna lennie – „csékélyke vagyonkájukat a Szent Jánosikápolnára hagyományozzák”.

Öt év múlva a Bajai Újság febr. 19-i számában örömmel adja hírel, hogy „szombatúli ismét egy elárvult kattogás jelzi olykor-olykor azt, hogy van még egy utolsó mohikán, egy zakatoló vízimalom a Dunán, amelyet most kötöttek be a régi helyére. ...Egyszerű kőves malom darálásra és paprikaőrésre, az újabb szerkezetű hengeres búzaőrítő malmoknak nem volt maradásuk Baján”.

A Független Magyarország 1937. novemberében adta hírel, hogy Tóth Lajos paprikaőrítő malmát a „Lodár” vontató Bogviszlóra vontatta, ahol több az őrleto való paprika. Ezzel eltávozott az utolsó dunai malom is a bajai Dunaszakasról. Az újság értesülése nem lehetett pontos, mert a Folyammernői Hivatal jelentése mást mond. E szerint 1935-ben, 1936-ban 3 reális jogú malom volt forgásban Baja város területén. 1938. januárjában újabb jelentést küldenek a város polgármesterének, mely szerint az „állapot változatlán.” Ez sem tartott sokáig. Ma már egyetlen malom sincs a magyar Dunán.

Solyoms Ede

EGY ELFELEJTETT HÍD. AMÍG ÉPÍTETTÉK A GŐZMALOMRA RÉGI HÍDNAK NEVEZETET, EZEN LEHETETT ÁTJÁRNI A SZIGETRE

A KLASSZIKUS ZENE VILÁGA BAJÁN

A tavaszal lapunk hozott egy igen szomorú cikket a Vízily Kamarazenekarról. Siratás volt az a cikk, a nagy multú kamarazeneak elcsirátása. Utána pedig az újságokban még megjelent egy cikk, ami szintén ide kötődik: névleg, egy tekintélyes polgártársunk arról panaszkodott, hogy valahogy kihalt városunkban a komolyzene, s a komolyzenei élet ezzel végleg megszűnt.

Két komoly vészjel volt ez. Vajon tényleg így van? tettem fel magamnak a kérdést. A válasz egyszerű volt, utána kell járni. Ezt meg is tettem, s az eredmény a következő: Városunk bővelkedik minden jóban, ami a komolyzenét illeti.

Igaz, hogy a Vízily Kamarazeneke elhalt, de ugyanakkor egy sor zenekar él és működik, amelyek átválthatják egyrészt az elhalt zenekar funkcióját, másrészt már saját múlttal (és nem akármilyenell) rendelkeznek.

Itt van mindjárt a Zeneiskolában működő Vonóskamarazeneke, melynek vezetője Pál János karnagy és részfűvös tanár. A zenekart a zeneiskola tanárai és növendékei alkotják. Ez a zenekar már eddig is imponázás eredményeket ért el. 1991 tavaszán a Budapesti Tavasz Fesztiválon a Nemzeti Múzeumban játszottak, ugyanazon évben két külföldi szereplésük is volt, az egyik Leningrád-

ban, a másik testvérvárosunkban, Waiblingenben. Többször adtak koncertet városunkban is az elmúlt időkben, a Kis szerbtemplomban és a Frankel Leó gimnáziumban. Legújabb sikerük, melyet elkönyvelhetnek, hogy a készülő bajai nagylemezben ők is hallhatók lesznek. Műsorukon egyébként Händel hangverseny, Manfredini szinfónia, Briten Simple simphonie-ja, Joplin regtime is szerepel, és még sok egyéb rangos mű.

Jelen pillanatban csak egy „gond” van a Vonóskamarazenekekrall. A növendékek ugyanis elmennek konzervatóriumba, az utánpótlás pedig még nem készült fel teljesen. Ez esetleges hullámvölgyet jelenthet munkájukban, de vezetőjük bízik abban, hogy a jelenlegi létszámcsökkenés mégsem hat ki negatívan, sőt, a tagok számára akár ösztönző is lehet.

A Zeneiskolában székel ugyancsak egy fűvöszenekar, melynek tagjai a zeneiskola növendékei, vezetőjük pedig Pál János karnagy. Rendszeresen lépnek fel, bár kis létszámuk miatt a Madarasi Fűvöszenekarral együttesen. A tavalyi évben a majorette-csoporttal együtt léptek fel több műsorban, ezek között emlékezetes fellépésük a Bajáliston.

Az előbbi két zenekar működésére nézve talán a harmadik zeneiskolai zene-

kar a legfontosabb. Ez az Utánpótlás-zenekar, melyet a kisművendékek alkotnak. Vezetője Petővári László zene tanár.

Ez a zenekar is kiváló repertoárt tart műsorán, s fellépéseinek sok bajai zenekedvelőt szép élményvel ajándékoztak meg. Legutolsón nagy sikerrel az idei Bajálison való fellépésük volt, mikor is a Zeneiskolában működő mindhárom zenekar fellépett az ünnepélyszózatban.

További zenekarok is működnek a Zeneiskola épületében. Ilyen a Dankó Ilona vezette Zongoratrió, valamint a Renezszena blockflöte csoport. Ezek is rangos repertoárral rendelkeznek, sokféle lépték fel, s alaposan öreghitették már városunk híveit.

Be kell még számolnom a Lára Blockflöte együttesről is. Már sok éve működik ez a gyerekegyüttes, bizonyítva azt, hogy a Zeneiskolán kívül is lehet komolyzenével foglalkozni, bár egyértelmű, hogy a Zeneiskola kereteiben működőnek előnyös a helyzete. Mindez ellenére a zenekar vezetője, Rekettye Sándor sok szép sikerrel számolhat be az érdeklődőknek.

A zenekarok mellett városunk nem egy színvonalas kórusall is rendelkezik. Itt van mindjárt elsőnek a III. Béla Gimnázium Leánykara. Ez a kórus évek óta egyetlenesen jó. Jellegzetessége az, hogy ez a kórus az egyetlen, mely a XX. századi, sőt a mai kortárs-szerzők műveiből is válogat, s előadásain ezek is megszólalhatnak. A kórus több mint 100 esztendője működik, hatalmas múltja van, így jelenlegi vezetőjének nagy felelősséget kellett vállalnia, mikor elfoglalta ezt a posztot. Ugyanakkor elmondhatom, hogy teljes lendülettel, szeretettel, sikeresen végzi munkáját e felelősségteljes helyen.

Pethóné Kóvári Andreától csak az utolsó tíz évre kértem útmutatást. Így tudtam meg, hogy milyen érdekes esetnek volt köszönhető, hogy Olaszországban is felléphettek.

Pergholesi szülőhelyén, Jesi városkában egy békeakció keretein belül a gyerekek léggömböket eresztettek útra, különféle békeüzenetekkel. Az egyik ezek közül Baján ért földet, s a véletlen folytán az Ének-Zenei Általános Iskola egyik diákja találta meg. Ennek alapján született meg a hivatalos kapcsolat városunk és Jesi között, majd 1985-ben az Ének-Zenei Iskola és a III. Béla Gimnázium közös kórusa ment ki, s lépett fel Jesiben.

Egyébként, a III. Béla énekkara a Magyar Rádió Éneklő Ifjúság műsorában szinte évente lép fel, emellett az éneklő Ifjúság hangversenyrendezvényen rendszeresen részt vesz. Legújabb sikerük az, hogy a készülő bajai nagylemezen is énekelnek. Műsorukon van Pergholesi Stabat mater-e, mely 1986-ban teljes egészében megszólalt pesti szólisták és a Vízügyi Kamarazenekar közreműködésével; Kodály művek, Britten Karácsonyi énekek művéből részletek, Ben Ludlow:

Have You Hurt, Melnas: Aglepta, spirituálék és sok egyéb magas értékű mű.

Az Eötvös József Tanítóképző főiskola kórusai is jelentősek a komolyzene művelésének szempontjából. Bár többnyire csak házon belül működnek, mégis alkalmanként nyilvánosság elé is lépnek, miután a TK-ban képzés is van. Bakacsi Zita, Antal István és Sasi János karnagyok minden alkalommal kiváló élményt biztosítottak a közönség számára.

A komolyzenei élet erős voltát városunkban az Ad libitum kamarakórus is bizonyítja, mely 1991. novemberében alakult meg. Ez a kórus teljesen önszerveződő. Néhány fiatal, aki szeret énekelni, kezdeményezte, s olyan lendületesen indult, hogy már 1991. Karácsonyán fellépésre került sor a Barátok templomában. Ezután felléptek a Bajálison a Zeneiskola Blockflöte Consort együttesével közösen, valamint a bajai lemezen is hallhatók. Fél év alatt ez ugyancsak szép eredmény, s a kórus vezetője, Pethóné Kóvári Andrea megelégedésének, valamint a további lendületes munkának forrása. Repertoárjuk különben igen változatos, koncertjeiken gregoriánok, madrigálok, Kodály művek, spirituálék, de még Beatles-dalok is megszólalnak.

Végül városunk koncertéletének többi öt évét böngésztem át, s igen-igen értékes koncertekről, fellépésekről kaptam adatokat. Így fellépett városunkban Kocsis Zoltán és Ránki Dező zongoraművész, mindketten világhírel dicsekedhet-

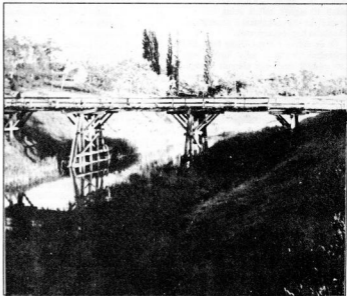
nek, Sass Sylvia énekesnő, a nemzetközileg jegyzett Pécsi Nevelők Háza Kamarakórus, a Szolnoki szinfónikus zenekar Szenthelyi Miklós hegedűművész, mint szólistával, a szegedi Weiner-zenekar, egy Mozart-estet adtak ragyogó szólistákkal: Szendőy Ferenc a hegedű-, Maczkák János a klarinét-, Rév Livia Franciaországban élő magyar származású művész pedig a zongora-tételeket játszotta; majd a szegedi Salieri zenekar is volt nálunk, Gregor József világhírű énekes is, az idei július 5–10-ig tartó rendezvényen a franciaországi Argentan kisváros fúvószenekara két koncertet is adott, s emellett rendszeresen léptek fel a helybeli zenekarok és énekkarok.

Jelen pillanathban pedig még két nagy rendezvény várható, melyek ugyan valószínűn már megtörtént eseménynek számítanak, mire cikkem megjelenik. Augusztus 3-án Perényi Eszter hegedűművész lép fel a Frankel Leó iskolaközpontban, s várható még Lehotka Gábor orgonaestje is.

Mindenek dokumentuma szerint a bajai együttesek hanglemeze is megjelenik a közeljövőben.

Tehát, ha áttekintjük a helyzetet, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy zenei élet igenis van, méghozzá igen magas színvonalú és változatos. Akkor végül is mi a baj? Talán a közönségnek jobban oda kellene figyelnie az eseményekre, s nemcsak a zenekedvelő, de az átlagközönségnek is.

RA

ÉS EGY MÁSIK HÍD A MÚLTBÓL, A VODICAI. GYERKKOROMBAN MÉG EZEN MENTEK A SZEREMLEIEK A BÚCSÚBA, MEG PERMETEZNI ÉS KAPÁLNI A SZŐLŐBE.

Levelet hozott a posta

ILLÉS PRÓFÉTA ÜNNEPE, S BAJAI VONATKOZÁSA

Tisztelt Szerkesztőség!

A „Magyar Nemzet” c. napilapban két éve meggy egy cikksorozat: minden hónap utolsó napjainak egyikén „Jeles napok” címszó alatt ismerték a következő hónap jeles ünnepeit, s mindegyikhez hozzájárulva, hogy melyik szentről, vértanúról kapta nevét, s milyen néphittel, népszokásokkal, népi megfigyelésekkel kapcsolatos.

Az ezévi jun. 27-i számban Baja- és bajkörtételek szóciklok is vannak említve, amelyekről közelebbi ismereteket, adatokat a városunk történelmével foglalkozó monográfiáiban, leírásokban, cikkekben nem találtam. Az alábbiakban közreadom a M. N.-ben megjelent idevonatkozó részt, majd azt, amit ezzel kapcsolatban eddig sikerült megtudnom. Kérem a T. Szerkesztőséget, hogy írásomnak helyt adva, felkeltse a netán többször tudó régi bajaiak figyelmét, s azokat hozzájárulásra, vonatkozó (és lassan feledésbe merülő) ismereteik közlésére serkentse.

Jeles napok. Szent Jakab hava (azaz július hónap). Szent Jakab és János nevű bátyja Jézus tanítványainak legelsőbb köréhez tartozott, s a tanítványok közül elsőül szenvedett vértanúhalált, u. i. Herodes Agrippa római helytartó buzdó és álhatatos hitéről Jeruzsálemben Kr. u. 44-ben lefejeztette. A (régebben) róla elnevezett hónap jeles napjai a következők:

Július 2. Szent Boldogasszony ünnepe. (A XV. századtól ünneplik.) U. i. valamikor a nők is arattak, de sarióval. Nekik állít emléket.

Július 13. Antiohiai Margit emléknappja, aki Kr. u. 307-ben halt vértanúhalál. Nevéhez a Margit legendák fűződnek. (A IV. századtól ünneplik.)

Július 15. Szt. Jakab ünnepe. (A hónap keresztény népi elnevezése néki állít emléket.) A hónap máj július elnevezése Julius Cézárától kapta nevét.

Július 22. A „bőnbánó Mária Magdolna” ünnepe. (A züllöttségül szabadulónők patrónusa). É a napon köszönt be a nyári „kánikula”.

Július 16. A „kármelhegyi Boldogasszony” ünnepe. (Másképpen: a „kapuláris Boldogasszony” ünnepe. A kármelhegyi szerzetesek Mária ünnepe.)

Július 26. Szent Anna ünnepe. (Szent Anna édesanyja. Környékünlőn Szávd és Jánoshalma községek templombúcsuja.)

Természetesen mindegyik itt felsorolt „jeles nap”-hoz számtalan népi megfi-

gyelés, népszokás, történet fűződik, melyeknek közreadása itt most helyhiány miatt nem lehetséges. É hónap jeles napjai közé iktatódik július 20-a, Illés napja. (Illés próféta napja. Szláv nyelven: Iliand.) Illés prófétát a Szentírás szerint „tűz székér ragadta a mennybe” (Uf07). Kultusza főleg a Balkán félsziget szláv (elsősorban a bolgár és bolgárral rokon makedon) népeknél virágzott. Magyarországon elsősorban a görögkatolikus magyarok (Hajdúdorog környéke), a molhási és hercegszántói sokacok, valamint a bajai bunyevácok ünnepe.

A magyarországi görögkatolikusok búcsújárdóhelye Máriapócs. Ennek egyik ünnepe a „könyvező Mária” ünnepe (1715. július 15-től ünneplik), míg a másik búcsúnapja Illés próféta napja (a kegykép második könyvezésének napja is). A görögkeleti papsaládok e napon találkoznak Pócson, ahová elhozzák férjhezadandó nagyleányait is, mondván: „Illés majd férjhez adja őket”.

A szegedi néphit szerint bármilyen aszfalyos is az év, Illés napján biztosan esik az eső. Ha pedig mennydörgés is, akkor a hátfájás megelőzésére hempergni kell a földön. Baján e napon tilos a szőlőbe menni.

Nekem az alábbiakat sikerült e naphoz fűződni összegyűjteni:

– Illés próféta az ura és irányítója az égen a villámoknak. Magában morfondórozik, beszélget (ez a mennydörgés): Mikor lesz a névnapom? Majd, hogy eszbe jusszon az embereknek, villámaival lecsap. Sokak mondás: „Oganj pali ognjena Marija, grmi seva gromornik Ilija”. Azaz: „A lüngölő (átvitt értelemben: a dicsőfényben üző) Mária tüzet éleszt, a villámszóró Illés pedig dörög és villámlik”. A Hercegszántótól délre eső első község Béreg (ma: Backi Breg). A századfordulón a község házai nádvetők voltak az istállóikkal együtt. Illés napján villám csapott az egyikbe, s az egész község leégett. Azóta e községben e napon nem dolgoznak. Egy (a határőr) hazatérő katonát a villám súlytolt halálra e napon, sírja a község szélén van. Jégeső és villámcsapás ellen védének: a harangok (a hanghullámok állítólag oszlatják a gyülekező jégfelhőket. Sajnos, Hercegszántón két harangtöredék hűzött fiatalembert agyonlőtt a toronyba becsapó villám), továbbá a baltát a küszöb csapni jó erősen a vihar előtt (a villám a baltafokba csap, s nem a házba), gyertyát gyújtani, ennek „védő hatása” van. Régi hercegszántói mondás: „Ha hallod a béregi harangszót, eső lesz. Ha nagyon szép idő van, jég is lesz.” (Adat-

közlő: Bocsity Simon, Hercegszántó) A levélíró megjegyzi: a gyertyagyújtás szokását a katolikus sokacok a görögkeleti vallású szerbekről vették át. A hercegszántói sokacok 1898-ban tértek át a katolikus vallásról az ortodoxiára. A gyertya (lojanica, fagygyertya) tulajdonképpen „családi gyertya”. Meggyújtják a következő alkalmakkor: 1. A „SVE-CAR” napján. Amikor egy meglepetett szerb családban befejezte a házépítést, családi szentel választ. Általában az aznapra eső napfény szentet, vagy azt, amelyeknek különösen nagy tisztelete van. Minden évben ezen a napon ünneplésen meggyújtják a gyertyát, mégpedig a család legidősebb férfitagja. Addig égetik, amíg az imát el nem mondják. Szokás a pópát is meghívni, aki a házat megszenteli, lakót megáldja. 2. Annak a napnak az évfordulóján, amikor a család (az emlékezet szerint) valamikor akerszetséget felvetett. Ez a „slava”. 3. Karácsonykor (Bozic). 4. Húsvétkor (Uskrs). A 2. 3. 4. pont alattiaknál „csak rövid ideig, hogy egész évre (következő karácsonyig) elég legyen. 5. Zivatar idején.

– Egyéb védekezési szokások a villámcsapás ellen: az istálló elé vasláncot kitenni, a sertésöl elé kaszát leszúrni (t. i. hogy azokba csapjon a mennykű). Ezért állítottak valamikor a faluszéleken, a határban nagyméretű, kőslapatú fakerszetteket, rajtuk „pléh Krisztussal”, hogy ez vonzza a villámot oda. (Adatközlő K. I. Baja.)

Válószínűleg valaha egy szőlészkedő (ásóval szőlő alá forgató), vagy kapával szőlőt kapdó) bunyevácot csapott agyon a villám Illés napkor, s ezért tartják, hogy ezen a napon nem szabad Baján a szőlőbe kimenni.

Végül e levél írójának személyes tapasztalatai:

Édesapám a tanítóképző után János-halmára (Jankovác) került kántortanítónak. Az 1920-as évek egyikén, amikor nagy nyári szárazság volt és hosszantartó, a hívek mind többször szólít nekik: „Kántor Uram! Énekeljünk már esőért!” Majd, majd volt a válasz. Egyszer meglepette (a bukovinai harctér lövészárkai-ban szerzett reumás csonthajában), hogy Most! Nosza, a delatáni litánia végén szép érces hangján rókázta az esőért könyörgő éneket: „Uram, Uram! Adj esőt”. S a nép szívről-lélekkelt teli tüdőből fújta: Add már Uram az esőt. Már a sokadik versszaknál tartottak, mikor lélekszakadva rohan le a toronyból a harangzó, s odaságja neki az orgonánál: „Kántor Úr. Hagyja abba. Kélszt már a jég veri.” (Ké-

lespuszta Jánoshalma külterülete.) Illés napja volt.

Az 1930-as évek elején történt, hogy mint bajai fiú, kint nyaraltam Jánoshalmán, unokatestvéreimnél (Dr. Karip Endre községi jegyző Gyula és Laci nevű, velem egyidős 9–10 éves fia). Július 20-án délután mindhárman a fürdőkádban „lubickoltunk”. Hatalmas vihar, mennydörgés, kis jégeső, sok villámmal keletkezett. Egy (gömb)villám becsapott a fürdőszobába, körülzsaladt a falon (közben bennünket kicsapott a fürdőkádból a fürdőszoba padozatára) s a nyitott ablakon „kiment”. Július 20-a Illés napja volt. (Az esetet leközölte a Felsőbácska c. jánoshalmi újság is.)

Megjegyezni kívánom, hogy a katolikus naptárban (szent Gergely pápa által u. n. gregorián naptár) júl. 20-a Illés próféta napja az ortodox (julián naptár) naptárban az új szerint augusztus 2-ra esik. Így a katolikusok és a görögkeletiek júl. 20-án, az ortodoxok aug. 2-án ünneplik Illés prófétát. (Sveti prorok Ilija).

Dr. Lovas György

KIÉRDEMELT VASTAPS

Kacsóh Pongrác: JÁNOS VITÉZ című daljátékának színpadi bemutatóját egy lelkes és vállalkozó szellemű kis közösség – több hónapos összehangolt munkával – sikerrel mutatta be júniusban a Fegyveres Erők Klubjában.

Az Újvárosi ÁMK növendékei produkciójukkal méltán érdemelték ki a vastapsot a több száz fős publikumtól.

A bemutató szervezői és előadói nevében ezúton is köszönetet mondunk minden támogató egyénnek és közösségnek, akik segítségével nélkülül nem valószínű, hogy meg az előadás.

Nemes Gábor

BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és környezetvédő lap
Megjelenik minden hónap első napján

Felelős szerkesztő:
GYULAVÁRI JÓZSEF

A szerkesztőbizottság elnöke:
Bánáti Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Dániel József, Kalocsa Béla,
Dr. Lovas György, Nemes Gábor,
Dr. Richnovszky Andor,
Dr. Solymos Ede, Schmidt Antal

Kiadja a Bajai Honpolgár
Alapítvány
Postacím: 6500 Baja,
Oltványi Imre u. 14.

Nyomdai munkák:
Compu-Typo Kft.
LAPALAPÍTÓ:
ÚJVÁROSI ÁMK

A LAP A MAGYAR HITEL BANK SAJTÓALAPÍTVÁNYA TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT